

MARCIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2012/10 szám

Tartalom

Villám

- [Ballai László: Az aradi tizenhármak sírjánál](#)
- [Erdély története 1918-tól napjainkig](#)

Emlékezet

- [Madarász József: Gyásznapok 1849-ben](#)
- [Teleki Sándor: Az aradi vértanúk](#)
- [Tamás András és Sándor László, Erdély vértanúi](#)
- [Széchenyi István: Hitel, XI. rész](#)
- [Ballai László: Erdély története 1918-tól napjainkig](#)

Déliab

- [Hunyady Sándor: Júliusi éjszaka](#)
- [Hunyady Sándor: Aranyifjú](#)
- [Nagy Lajos: Az ötpengős leány](#)
- [Schöpflin Aladár: A diadalmas katona](#)
- [Ballai László: Hunyady Sándor](#)
- [Babits Mihály: Hiszekegy](#)
- [Babits Mihály: Free trade](#)
- [Babits Mihály: Csonka Magyarország](#)
- [Dsida Jenő: Harum dierum carmina](#)
- [Weöres Sándor: Valse triste](#)

Húrok

- [Ballai László: A Hunyadi László bemutatója](#)
- [Népdal az aradi tizenhármakról](#)

Villám

Ballai László: Az aradi tizenhármak sírjánál

Idei erdélyi utazásom legmegrázóbb pillanata az aradi vértanúk emlékoszlopának megpillantása volt. Hiszen tizenhármuk közül itt nyugszik Aulich Lajos, Damjanich János, Knézich Károly, Lahner György, Lázár Vilmos, Leiningen-Westerburg Károly, Nagysándor József, Pöltenberg Ernő, Schweidel József, Török Ignác és Vécsey Károly.

Hányszor soroltam el szent nevüket, és hányszor éltem át tetteiket és halálukat, miközben az 1848-49-es szabadságharcról írtam a könyveimet. Hányszor jutottak eszembe annak kapcsán is, hogy folyóiratunk 2010-11-es számaiban teljes terjedelmében közölte Leiningen-Westerburg Károly naplóját és leveleit, amelyek nem csupán hadtörténeti pontosságukkal nyugözik le az olvasót, de műves stílusuk és a sorok mögöl felragyogó emberi lélek az emlékirók legnagyobbjai közé emeli alkotójukat.

Minden nap gondoltam rájuk. Gondoltam hőstetteikre és a magyarságért hozott áldozatukra. Erre különösen sokszor. Hisz a többségük nem is volt magyar és nem is tudott magyarul. Leiningen-Westerburg Károly meg is említette írásaiban, mekkora derűltséggel jutalmazták honvédjei azt, amikor nyelvüket törve fordult hozzájuk. De magyarnak lenni, az akkor nem csupán a nemzethez, hanem a korszerű, polgári állameszméhez való hűséget is jelentette, egyszersmind fegyveres harcot az elaggott, feudális osztrák monarchiával szemben. 1848-49-ben a „magyar” és az „olasz” a haladást, az „orosz”, az „osztrák” és a „porosz” a reakciót jelentette Európában.

Az aradi tizenhármak, akik előtt leróhattam kegyeletemet, különböző származásúak voltak, más-más nevelésben részesültek, műveltség és tehetség dolgában igen eltértek egymástól. Lehetetlenség válaszolni arra, hogy közülük ki mennyire volt tisztában annak a harcnak a jelentőségével, amelyet megvívta. Az azonban bizonyosra vehető, hogy mindannyian tudták, igaz ügyért küzdenek. Olyan ügyért, amelyért a legnagyobb áldozatra is készek voltak a csatában és végül a vesztőhelyen is.

A síremlék előtt kamasz fiúk fociztak vidáman kurjongatva. Az obeliszk mellett közvetlenül ugyanis egy aszfaltozott sportpálya van. A manilai kínai temetőben láttam hasonlót. Csakhogy a kínaiaknak egészen más a viszonyuk a gyászhoz ...

Erdély története 1918-tól napjainkig

Kedves Olvasóink!

Örömmel tájékoztatjuk Önöket arról, hogy a Marczius Tizenötödike Műhely és a Megérted Alapítvány támogatásával megindul az a program, amely az

ERDÉLY TÖRTÉNETE 1918-TÓL NAPJAINKIG

című könyv megalkotását, magyar és angol nyelven történő megjelentetését és széleskörű magyarországi és külföldi terjesztését tűzte ki célul.

A könyv szerzője: [Ballai László író](#)

Szeretettel várjuk mindazoknak a csatlakozását a programhoz, akik eredeti dokumentumokkal, fotókkal,

illetve adományokkal tudják segíteni a munkánkat.

A dokumentumokat és a fotókat digitalizált formában szerkesztőségünk email címére várjuk:
szerkesztoseg@marczius15.hu

A programot adományokkal is támogathatják. A pénzt a Megérted Alapítvány közhasznú szervezet erre a célra nyitott alszámlájára (12010501-00144412-00200008) tudják átutalni.

A munkánkat segítők nyilatkozatát ezúton kérjük arra vonatkozóan, hogy nevüket közölhetjük-e a megjelenő könyvben.

A készülő műből lapunk elkövetkező számaiban részleteket közlünk.

A mű szinopszisa:

Invokáció

Előszó

Prológus

1. Erdély története 1918-tól 1920-ig

- 1.1. Történeti események
- 1.2. Erdély gazdasága
- 1.3. Erdély kultúrája

2. Erdély története 1920-tól 1940-ig

- 2.1. Történeti események
- 2.2. Erdély gazdasága
- 2.3. Erdély kultúrája

3. Erdély története a II. világháború alatt

- 3.1. Történeti események
- 3.2. Erdély gazdasága
- 3.3. Erdély kultúrája

4. Erdély története 1945-től 1965-ig

- 4.1. Történeti események
- 4.2. Erdély gazdasága
- 4.3. Erdély kultúrája

5. Erdély története a Ceaușescu-korszakban

- 5.1. Történeti események
- 5.2. Erdély gazdasága
- 5.3. Erdély kultúrája

6. Erdély története 1990-től napjainkig

- 6.1. Történeti események
- 6.2. Erdély gazdasága
- 6.3. Erdély kultúrája

Epilógus

Figyelmüket és közreműködésüket előre is köszönjük.

Kelt: 2012. október 11-én (lapunk megalapításának második évfordulóján)

Tisztelettel:

a Marczius Tizenötödike szerkesztősége

Emlékezet

Madarász József: Gyásznapok 1849-ben

– részlet –

S fölriadt október 6-ra 1849-ben a gyilkolás ördöge. Perényi, Csányi, Jeszenák, Szacs vay – megfagyott a vér ereinkben – Pesten bitón végeztettek ki.

Batthyány Lajos gróf is, amiért midőn porrá zúzhatta volna eréllyel nemcsak a lázadókat, de az osztrák birodalmat, sőt az osztrák császári házat is, és nem tette azt, mert bízott a magyar király esküjében; s az alkotmányt a fejedelmi ház érdekében és a fejedelmi házzal kívánta védni, amiért arra törekedett, hogy nemzetét ki akarta békíteni fejedelmi házával, kötélleli kivégeztetésre ítéltetett.

S hogy ily halállal ne kelljen halnia, késsel megvagdolván nyakereit, golyóval végeztetett ki.

Sötétedjék el e nap, Magyarország iszonyatának vért napja, melyen hazafiak és vitéz dicső csaták vitézebb vezérei golyó által és bitókon szenvedték a haza kínszenvedettei közé avattatásukat, intő példájául az utódnemzedéknek, hogy midőn a kezei közt a kard, meg ne adja magát soha.

Komárom várának feladója, te is számolsz e tényekért; a megvesztegethetetlen történelem téged is felelősségre von ezekért.

Mindenki a rémületnek volt kitéve. Ahányszor ajtónkat nyitni hallottuk, az elsőbb s néhány azt követő napon mindenki attól tarthatott, nem ütött-e végórája?

Künn a városban rémület fogta el a családokat, és nem hiányoztak lelketlen pénzhajhászok, akik felhasználták zsarolásra e vésznapokat.

Nőmet is egy nő, aki azon hírben állt, hogy döntő katonai körökben nagy befolyása van, a közös rémület e napjaiban kereste föl, s ajánlotta, hogy száz darab aranynak természetben vagy hatszáz ezüst forintnak azonnali kiszolgáltatásával kieszközli azt, hogy ki nem végeztetem.

Kiszolgáltatott neki, amit kívánt.

Teleki Sándor: Az aradi vértanúk

Jersey, 1854. nov.

Szomorú és sötét volt az éj. Az őszi szél meg-megzörgette a félig megfosztott akácok leveleit, és ezek a szép fák – a sötét vár ékességei – meg-megrázkódtak, bús panaszt hallattak, mint valami lelkes lények, mélabús hangokat dobván a védfal visszhangjára.

A katonák lassú és ütemes lépése mind gyakrabban és szomorúbban vala hallható, összevegyülve néhány bajonett csörömpölésével, melyek egymáshoz ütődtek a sötétben, és a tompa ágyúk dühöngésével, melyeket visszahúztak a lőréséből, hogy a lomha kazamaták felé fordítsák.

A tisztek keresztbe tett kezekkel sétáltak a rezgő fényű lámpák előtt, míg a közemberek hallgattak, és a félhomályban valami ismeretlen használatra szánt nehéz gerendákat szállítottak.

1849. október 5-ről 6-ra virradó éjjel volt ez. Mintha halotti ruhát vont volna magára Arad városa és az aradi citadella, a Maros is gyorsabban látszott folyni mély vizével, mintha valami titkos katasztrófától fenyegetve futna a folyam.

De közepette e sötétségnek, e csöndnek, e süket zajnak, mely időnként megszakítja azt, kellemes, szomorúságtól teljes harmónia terült el a levegőben, amint elterjed az üvegben hordott illat egy pillanatra a pusztá, kietlen földön.

Költői ajkaktól meglelkesített fuvola volt ez, mely sóhajokban lehelte ki e könnyekkel teljes dallamot, Lucia utolsó dalát. Bell'alma innamorata! Láhner tábornok, az utolsó óra e virtuóza, a holnapi nap mártírja a sírba vitte ihletének a szavát, de a haza összegyűjtötte azt, mint utolsó föllobbanását ez oly nemes és halálra elszánt léleknek.

Láhner és a többi tizenkét tábornok cellákba voltak zárva a négyszögű épületben, mely egymagára emelkedik a széles udvarban. Várták, várniok kellett az ünnepélyesen megígért kegyelmet. De csakhamar megtanulták, hogy az ausztriai udvar hűsége olyannak maradt, amilyen volt mindig: púni hűség.

Damjanich hívatott minket. Barátai voltunk, és ő minket fiainak nevezett; kitűnő megtiszteltetés, melyet a közeljövőben megérdemelni iparkodunk. Az esetben, ha mi elkerüljük a vértanúságot, a mi kipróbált hűségünkre akarta bízni családja érdekeit és Damjanich asszony gondozását, kinek a gondolat megzavarta szívét e fájdalmas órában. De ő mindamellert nyugodt, csöndes volt, s lelkére parancsolta azt a gondtalanságot, mely őt oly tündöklővé tette a harc mezején. Másfelől emlékei szüntelen visszaszálltak; mindig honvédjaihoz tért vissza, akiket oly sokáig vezényelt, s akikre oly büszkén mondá: – Ezek a világ legjobb katonái.

A hóherral, ki éjjeli szállást keresett, sajátságos és eredeti beszélgetést folytatott, mely azzal végződött, hogy megosztotta vele cellájának előszobáját. Ő az ítélet végrehajtásának lassúsága ellen panaszkodott. Megtapogattatta a bakóval a nyakát, melynek izmai csak úgy duzzadtak az erőtlől. A hóhér fejét csóválta, s nem mert semmi ígéretet tenni a kivégzés gyorsabb végrehajtására vonatkozólag.

Ez a fagyasztó párbeszéd Haynau véres munkáinak végrehajtója s e kitűnő kapitány között, a lesújtott és zavart arc e nemes fő előtt, melyre oly rettenetes megfojtás várt, e jelenetnek váratlansága, melyben az elítélt hideg, nyugodt, büszke maradt; leírhatatlan indulatokat remegtettek meg a másnapi dráma e prológjának tanúiban.

Mikor elhagytuk e felejthetetlen jó barátot, hogy soha többé ne lássuk viszont, megengedettett, hogy kezet szorítsunk mind e hadvezérekkel, kik oly drágák voltak szívünknek. Ah! e kezeken bilincsek láncai csörögtek! Haynau nem vette le róluk ezt az utolsó gyalázatot. – Nézzétek – szólta Leiningen, mutatván a bal lábát és jobb kezét összeszorító vasgyűrűket –, úgy bánnak velem, mint egy banditával, mielőtt felakasztanának, mint egy kutyát.

Ez az éjszaka – oly gazdag emlékekben azokra, akiknek megadatott túlélni azt – végre elmúlt, s meghasadt a hajnal.

Lázás izgalomban vártunk. Kazamatánkat egy zászlóalj gyalogság vette körül szuronyosan. Mikor a hét órát ütötte, sortűz tompa dördülése rettentett meg bennünket, melyet egyetlen lövés követett.

Haynau megkegyelmezett négy elítéltnek: Kiss, Dessewffy, Schweidel és Lázár agyonlövették. – Ez volt Haynau kegyelme.

De csak hárman roskadtak össze, Kiss tábornok állva maradt, a büszke, az ironikus Kiss, aki nem akarta meghazudtolni előkelő modorának hírét.

– Hát én – kiálta –, rólam elfeledkeztek?

A káplár, kinek puskája töltve maradt, kilépett a sorból, s rálőtt a nyugodt tábornokra, aki homlokon találva elhullott azon osztrák golyók egyikétől, melyeknek özönét annyiszor zúdította magára.

Ez volt az az egy lövés, melyet a sortűz után hallottunk, ez volt október 6-a tragédiájának előjátéka.

Nyolc órakor fenyegetőleg kiszzegezett ágyúk és fegyveres csapatok tömegén át nyolc tábornok haladt gyalog, kiváló gonddal öltözködve, hidegen és méltóságosan. A fájdalmas úton találkoztak újra, s kezet szorítottak, mint egy döntő és véres ütközet megkezdésének pillanatában. Mosolyogva gyűjtöttak szivarra, mikor Damjanich kiskocsiban (lábsebe miatt szorult erre) hozzájuk csatlakozott. Múlt éjjeli vendége, a bakó, mellette ballagott; legényei nyomában.

A kazamatákban halotti csend uralkodott. A felháborodás, a fájdalom, a harag, a tehetetlenségünk érzete lenyűgözött, s nem volt szavunk a gyilkosokhoz, kik megengedték, hogy tanúi legyünk az utolsó útnak, mely minden reményüinktől megrabolt.

A csapat és kísérete lassú léptekkel haladt a vesztőhely felé, mely háttal az erőd sáncai felé volt választva. Kilenc ember, kilenc óriás, ilyen volt Haynau fényűzése!

Az eső csöpörgött.

Poeltenberg volt az első. Alacsony ember volt, de hatalmas izomerővel, halálküzdélme hosszú volt és rettenetes.

Utána következett Török tábornok, akit kutyája ekkor sem hagyott el, szomorúan nézván urára.

Harmadik volt Knézich.

Végre Láhner szenvedett ki, a tegnapi mélabús fuvolás. Kellemes arca semmit se változott. Lelke elröpült. Utána Nagysándor, a budai hős. Arca sugárzott. Megvető tekintetet vetett az osztrák tisztokra, s szóla: – Hodie mihi, cras tibi. (Ma nekem, holnap neked. – a szerk.) – Azután reszkető hangon: – Isten mentsd meg hazámat! – fellépett és... meghalt.

Most jött Leiningen, aki az utolsó pillanatban egy erőteljes szóval tisztára tudta mosni nyomorult ellenségei által rágalmazott becsületét: Damjanich felé fordulva így szólt: – Isten veled, kedves atyám! – Ez karjait kiterjesztve felelt: – Isten veled, fiam, nemsokára követlek!

Aulich következett. Meghalt szó nélkül, nem vesztett semmit hideg méltóságából, mely őt megkülönböztetné. Eldobott szivara életével egyszerre aludt ki.

És most rád került a sor, derék Damjanich, aki Vécseynek akartad átengedni az elsőséget, mondván: – A harcban mindig a legelső voltam, ma az utolsó akarok lenni. – De a hóhérlegények már megragadták, hogy segítségére legyenek törött lába miatt. – Lassan – szólt a tábornok –, nélkülem úgysem mehettek semmire. – Azután Vécsey felé fordulva mondá: – Isten veled, öreg bajtársam, Isten óvja meg a hazát! A haza ügye szent volt, s a mi halálunk új erőt ad neki! – aztán a nemes szív megszűnt dobogni.

Utolsónak halt meg Vécsey, büszkén, méltóságosan, hősiesen, mint többi bajtársai.

És az eső szakadatlanul esett, és az ég egyre borúsabb lett, és a katonák komoran és magukba szállva vonultak el.

Komoran és magukba szállva! Miért? Kell lennie egy órának, egy percnek, melyben az emberi lélek, bármennyire le van is nyűgözve a hivatalos hazudozók és bíróságtól, megnyílik az örök, a rendíthetetlen igazság előtt. Nem hiába történik az, hogy eljönnek a hősök; s meghozzák az utolsó és főséges áldozatot a haza oltárán, odadobván magukat aljas hatalmasságoknak! Ezek az emberek, bármennyire megpuhították is őket a fegyelem vasszigora s a bot ütése: szívökben a becsület és jog szent tiltakozását rejtik.

Egyébiránt nem tudták-e ezek az emberek, kiket ekképp néma bűntársakká tevének, hogy ugyanabban az órában Haynau Pesten Batthyánynak, Magyarország miniszterelnökének vérében fürdik? Nem tudták, hogy ugyanakkor bitófa alatt áll Kolozsvárott két maga rangú tiszt, Tamás és Sándor?

Tanúi voltak az aradi gyalázatosságnak e had fiai, Pestre és Kolozsvárra gondoltak, lelkökben látták a vértől gőzölgő háromszöget, melynek neve október 6-a, gyászos nap, melytől megborzad a történelem, s melyet a magyarok sohasem felejtenek el.

*

Néhány nap múlva egy, az aggkor és gondoktól törődött öregasszony érkezett az erőd kapujához, ezer baj és veszedelem után. Azt hitte a szegény asszony, hogy meg van engedve az anyának megölelni fogoly gyermekét. Könnyörgés, könnyözön, a fellázadt természet jelszava, minden hasztalan volt: Howiger tábornok könyörtelen maradt.

– Legalább engedjétek meg – zokogott az anya –, hogy messziről, nagyon messziről láthassam, s egy tekintettel megáldjam őt.

Kérelmét semmibe se vették, fájdalmát kigúnyolták. Ekkor átszellemülve, jós hangon így kiáltott az agg nő – Howiger, te szívtelen és lelketlen katona, te meggyaláztad az eget; az ég bosszút fog állani a kétségbeesés által marcangolt anyáért. Nemsokára meg fogsz halni, tested darabokra szakad és összemarcangolják, ahogy te szétszaggattad és összemarcangoltad az én lelkemet. Be fog teljesedni, mert anya az, aki téged így megátkoz! Az átok rettenetesen bekövetkezett.

Aznap este osztrák katonák égő pipával léptek a tábornok lakásának pincéjébe. Ott puskapor volt. Az egész épület a levegőbe röpült.

A romok közül velőtrázó jajgatás tört elő; szétzúzott, összemarcangolt tagokkal húzták ki onnan Howiger tábornokot. Iszonyú kínok zsákmányaként hentergett kilenc napig, akkor meghalt.

Ez volt az aradi tragédia utolsó felvonása.

Tamás András és Sándor László, Erdély vértanúi

1849. október 18-án Kolozsvár határában, a szamosfalvi út kanyarulatában felállított bitófán végezte életét Tamás András és Sándor László, az 1848-49-es forradalom és szabadságharc két erdélyi mártírja.

1849 nyarán a magyar alkotmányt hitszegő módon félresöpőrő bécsi udvar Ludwig Wohlgemut altábornagyot – a nagysallói csata vesztes hadvezérét – nevezte ki Erdély katonai és polgári kormányzójának. Felettese, Haynau tábornagy azt követelte tőle, hogy Erdélyben is a Magyarországon alkalmazott szigorral hajtsa végre a megtorlásokat. Wohlgemut azonban korántsem volt olyan vérszomjas, mint a „bersciai hiéna”, ráadásul Erdélyben Bem József mellett aligha érvényesülhetett bárki is önálló csapattest-vezetőként. Erdély honvéd főparancsnoka Törökországba emigrált, vezérkari főnöke, Czetz János tábornok ismeretlen helyen tartózkodott, a rangban utánuk következő Kiss Sándor ezredes – a Tömösi-szoros hős védelmezője – pedig öngyilkos lett, amikor az oroszok át akarták adni őt az osztrák hatóságoknak.

Ilyen körülmények között Wohlgemut aligha tudott volna „eredményeket” felmutatni, ha beosztottjai között nincs egy Haynauhoz fogható gazember, amilyen Urban ezredes volt –, akinek dandárját Bem

szégyenszemre kétszer is kiverte Erdélyből. Urban bossúja éppen azokra sújtott le, akiknek a működése megakadályozta őt abban, hogy a „lázadók” leverésével fényes katonai karriert érjen el. Nevezetesen Tamás Andrára, Csíkszereda nemzetőr parancsnokára, aki mozgósította a székelyeket, és honvédszászlóaljakba szervezett tízezer embert, valamint Sándor Lászlóra, Csíkszék táblabírájára, a védelmi bizottmány tagjára, aki hatósági eszközökkel segítette a hadfelszerelést.

Tamás András a napóleoni háborúkat megjárt veterán őrnagy 1849 januárjában örömmel vette a felkérést a csíkszeredai térparancsnoki posztra. A szabadságharcban azonban nem csupán mint toborzótiszt – akit eredményes működéséért két hónap elteltével alezredessé neveztek ki – és mint az áprilisi függetlenségi nyilatkozat kihirdetője tüntette ki magát. 1849 júliusában képes volt a kudarcot valló Gál Sándor ezredes szétzüllött hadosztályát egy teljes honvédszászlóaljjal megerősíteni. Július 23-án a sepsiszentgyörgyi csatában pedig nemzetőrei szuronyrohamával visszavonulásra készítette az osztrák Clam-Gallas tábornok csapatait. Nem csekély érdem ez egy kiképzőtisztől abban a háborúban, amelyben Görgeytől Bemig minden főparancsnok a nemzetőrök megbízhatatlanságáról panaszkodott Kossuthnak – és joggal.

Sándor Lászlóról jóval kevesebb adat maradt fenn. Annyi bizonyos, hogy nemzetőr századosként maga is fegyverrel védte Erdélyt az önkényuralom támadásával szemben, és részt vett a Küküllő-vidék román felkelőinek pacifikálására irányuló akcióban. Pálosról még tizenhat román fogollyal indult el Székelyudvarhelyre, ám oda már foglyok nélkül érkezett meg. Utközben ugyanis rajtuk ütöttek a felkelők. Egyesek szerint a rájuk zúdított puskatűzben vesztek oda az arcvonalban rekedt foglyok. Mások úgy tudják, hogy a foglyok csatlakozni akartak társaikhoz, és rátámadtak őrzőikre, ezért végeztette ki őket Sándor. Az igazság máig ismeretlen.

Tamás András ellen a vád többrendbeli felségárulás volt, nevezetesen a Habsburgok trónfosztását kimondó nyilatkozat terjesztése, valamint hogy nemzetőr parancsnokként hadsorba állította a csíkszéki székelyeket, és a császári seregek ellen vezette őket.

Sándor Lászlót viszont köztörvényes gyilkosság vádjában találta vétkesnek az osztrák katonai bíróság. A hadifogoly-kísérés bizonytalan, illetve bizonyíthatatlan körülményei kiváló alkalmat adtak Urbannak arra, hogy inszINUÁLJA a magyar forradalmi kormányzat köztisztviselői karát. Az, hogy Sándor esetlegesen elhamarkodott intézkedésével kapcsolatban enyhítő körülményként mérlegelje a román népfelkelők magyarokkal szembeni állati kegyetlensége keltette indulatokat, Urban ezredesben fel sem merülhetett, aki az erdélyi hadjárat során ártatlan embereket lövetett agyon, és asszonyokat korbácsolatott meg nyilvánosan.

Széchenyi István: Hitel, XI. rész

Mit kell tenni, s min kell kezdeni? (folytatás)

Minden bizonnyal nem a tudatlanság-, rendetlenség- és sokszor szükségből eredő oly tett, melyen pirulni kell, örökítheti a nagy nemzetségeket. Mai pénzbeli szisztémánk pedig éppen a legnagyobbakat hagyja pénzállapotban vagy tökéletes tudatlanságban, és szinte rendetlenekké neveli, vagy becsület elleni ügyességre ösztönzi, s így a hitel híja azon ok, mely a legnagyobb famíliák fenntartását nem eszközli, de éppen azt, amitől óni akarják: elaljasodását s végromlását kerülhetlenül következteti.

„Hiszen most is jól áll a dolog” – új ellenvetés. Az öneszében bízó nem kérdi, ha csupán a téma józanságárául akar ítélni, ki mondta, de mit mondott – hanem ha azt akarja tudni, ez vagy amaz mért van

mondva, akkor a mondó nevét is kell ismerni. Eszerint az, ki a mostani pénzállapotot helyesnek tartja, vagy jobbat nem ismer, s azért tartja jónak, vagy az körülállásira igen hasznos és jótévő. A dologhoz értők vagy mind új szisztéma mellett vannak, ha ti. künnheverő tőkékhez nem juthatnak, s jószágikat javítani akarják; vagy mind a régi szisztémához hevesen ragaszkodnak, ha ti. több az adósságok, mint értékek, kellemesnek találják sub aegide legis (a törvény védelme alatt – a szerk.) a máséval élhetni, s birtokaik virágzása vagy porban léte őket nem érdekli közelebből, mint nekik mindegy: hazájok felemelkedik-e, eltipratik-e. S így okoskodása szerint kinek-kinek erszényére ítélhetni.

Azon felekezet, ki jobbat nem ismer, és sokszor nem is gyanítja jobb szisztéma lehetőségét, mindenestre a legveszedelmesb, mert azzal vizsgálat alá se vehetni a dolgot, s azt minden okoskodás előtt arra kell kérni: dátumokat szerezzen; ezt-amazt olvassa; ide-oda maga menjen, s minekelőtte

Míg azt hiszi ezen osztály: a magyarnak van mindene, más nemzetnek semmije sincs; Magyarország gazdag; Gallia, Anglia szegény – csak nálunk a jó rend, másutt rendetlenség; mi tudunk élni, mások nem; minekünk van eszünk, másoknak nincs; míg nem pirulnak némely íróink oly misztifikációt tenni az egész nemzeten, hogy Brunel csak egy magyar földmérő után képes elvégezni a tunelt, midőn egész hazánkban, de csak egyetlenegy becsületes hidunk sincs, s mindenütt csak az elhibázott s összebomlott ötlük szemünkbe – míg hivatalbeli embereink lesznek, kik szívreható tudatlanságokban a patrio more (ősi szokás szerinti – a szerk.) gazdaságot azon állítások által gondolják védelmezni, mintha Lombardia s Anglia földművelése a mienknél külön szisztéma következtében el volna aljasodva. Szóval: míg az emberek kettőt többnek tartanak négynél, s a vad mezőt jobb műveltségűnek a virágzónál, addig még fontolgatás alá se vehetni némely tárgyakat, mert egy csöbör nem fér egy pintes palackba, s éppen így némely kiterjedt tudomány nem fér soknak igen szűk s keskeny értelme körébe.

Azok pedig, kik igenis jól tudják, hogy a hitel hija szinte minden mozgást elakaszt, de kiknek vagy önállapotjukra, vagy vér- és gondolkozási rokonbeliekére lassú circulatio, azaz pöröknek végnélküli huzavonája, alkudozások, kamatok nem fizetése, vagy hogy ők kamatot húznak, de nem fizetnek sat. – kellemes; azok, ha már nem hiszi senki a mostani szisztéma jóságát nagy famíliák fenntartása végett, s azt se, hogy efféle arisztokrácia nélkül Magyarország nem is lehetne: ügyesen elforgatják a dolgot, s a figyelmet egyébire gerjesztik; p. o. „a józan országlás mindég az adókat legyezi”, s íme, ezen sok már megnyugszik, s elhallgat; mert azt gondolja, hogy ezáltal az iparkodó kedvezést érez, s a pénzét elásó büntetetik, midőn – ámbár egypár esztendőre a rossz fizetőknek való kedvezés házak, hidak építésére, városok csinosodására sat. igen sokat segíthet – csak egy kevés hosszabb idő után a reactio örökös törvénye szerint nem szül egyéb következt, mint ha iskolában rossz deákok, falun pedig korhely gazdák várhatnának becsület- vagy haszonbeli megkülönböztetést. Az egészre nézve nem haszon, igaz, ha valaki kevesebbet vesz magára, mint elbírhát, de korántsem oly káros, mint mikor valaki minden tehetségén felül terheli vállait s összerogy. Azonban, ha nem vesszük kérdésbe a fizikai következt, nem tűnik-e tüstént eszünkbe, mily erkölcsi foganatja lehet az adósság s rossz vagy éppen nem fizetők pártolásának? S kivált nálunk, hol tizedik ember se vesz fel pénzt józan számolás okából, hanem többnyire vagy fényűzés vagy rendetlenség miatt?

Ilyest is rebesgetnek: „Nem hibás a szisztéma, de szerencsétlen körülállások s jó idők után következő mostohák rántották le nagy famíliáinkat a völgy fenekére; hisz előbb ilyesekről nem hallottunk, s mért akarjuk éppen most változtatni, ami eddig oly jó volt.” – Erre minden hosszab feszegetés helyett csak Bebek, Oláh, Báthori, Hédervári, Kanizsai, Újlaki, Zrínyi, Drágffi, Homonnai, Pázmány, Rozgonyi, Gara, Dersffi, Telegdi, Czobor sat. nemzetségeket hozom az olvasó emlékezetébe; továbbá azt bátorkodom állítani, hogy nem a jövedelmek csökkenése tette nagyainkat tönkre, hanem az, hogy nem vettek erőt magokon valamivel kevesebbet költeni jövedelmiknél, s végre 30-cal, 40-nel kapták csak 100-át; s elvégre, hogy éppen azért, mert eddig nem esett változás, most az annál szükségesb – s hogy nincs alkalmasb idő javításra a mainál.

Azon okoskodások, melyek Magyarországon a hitel lábra állítása mellett vának

Sok dúsnak újabb idej szomorú elszegényülése vázként szolgál a mostani generációnak; s úgy, mint néhány harminc-negyven esztendő előtt kocka, kártya, pazar fényűzés, a legízletlenebb időtöltések unalma s kivált maga dolga után nem látás némely előkelőt mai elaljasodásra bírt; úgy a maiak nagyobb része játékban se pénzét nem veszti, se idejét hiában nem tékozolja, hanem maga dolga után szorgosan

jár s mindenben rendet tart; s mai napokban szinte oly nagy, ha nem nagyobb száma az úgynevezett „romlott vagy veszedelmes idejű” férfi- s fiatal, jó s rendes gazdáknak – mint az úgynevezett „józan idejű” koros s vén pazérlóknak! s így nem tagadhatni, némely egyesek elbukása igen jó következtést szült az egészre nézve, mint minden ijesztő példa; csak hogy haszna nem tartós, mint azon benyomás, melyre a szemlélők ébresztettek általa.

A kemény büntetések s vesztőhely lecsillapíthatják, le is csillapítják a rablási s gyilkolási hajlandóságot, de csak józan törvények, s nem bot, nem hóhér képes birni halkan egy egész nemzetet nemesb erkölcsiségre; s nem annyira szép okoskodások s magas helyen fénylő példák tartják a közembert az emberség útján, mint inkább azon helyzetetés, melybe tesszük, hogy ti. fáradozást után jobban s bátrabban élhessen. Könnyű annak nem lopni, kinek mindene van, könnyű megelegedtetnek, s így csendesnek lenni, ki mindennel bővelkedik, de a szegénynek, fázónak, koplalónak vajmi nehéz!

A közel szomszédságban porrá égett egy-két falu oly beható példa, hogy a megmaradt helységekben jó darab ideig – míg ti. a benyomás eleven az emlékezetben – gyertyára, zsírra, pipára, kenderre sokkal nagyobb a vigyázat – de igazi bizodalom mindaddig nem lesz, míg a házak kőből s fedelek cserépből, szóval az épületek gyúlhatlan s el nem éghető szerekből nincsenek. S így világos, hogy az akasztófa s egypár elégett falu csak negativa – nemleges –, de semmi positiva – igenleges – hasznot nem hajt; így soknak pénz- és vagyonbeli elbukása, tagadhatlan, szinte az egész ma élő generációra nagy negativa hasznot hajtott, de positiva jót egyenesen éppen semmit sem tett, mert azt csak a hitel felállítása vihethi végbe; mint a közember erkölcsiségét csak jobb értelme s nagyobb tehetsége emelheti fel; a helységek s építmények bátorságát pedig csak kő, téglá s efféle alkothatja; szóval: jobb szisztéma.

Ha pénzbeli törvényink oly szorosak s kemények volnának, hogy az adós minden bizonnal előre tudná: majd megveszik rövid úton rajtam, amivel tartozom, akár vagyonomon, akár bőrömen – kételkedni se lehet, hogy más érzéssel írná nevét a hitelezőlevél alá, mint ma teszi.

Az alig serdülő szüléi már jókor intenék veszélytől való óvakodásra, midőn ma tán az ily oktatásokat feleslegnek tartják, vagy övéiket arra figyelmeztetni egészen el is felejtik.

Nehezebb volna, kétséget nem szenved, új szisztéma után önnemzetségét, mint mondani szokás, örökíteni, mert a törvény az adóst igazságon túl védelme alá nem venné. S tán az öröködést egészen más módon kellene eszközölni – nem hercegi palást vagy grófi köpönyeg alá vagy régi név, avagy pénzesláda – melyben pénz sokszor nincs – mögé bújás, hanem igazi becsület, egyenesség, takarékoság s halhatatlan tettek által. Ha azon időt, melyet a szülék majoratus (méltóság – a szerk.) s effélék kinyerésére fordítanak, gyermekeik jobb nevelésével tölteni kényszerülnének, annak sommája lenne: kitörülhetlen betűkkel sziveikbe vésní, hogy csak erkölcsi szép és jó nemesíthet valóban, s hogy mennél magasb a születés, mennél nagyobb a vagyon, annál jobb s hívebb szolgálatot vár a haza, vár a király. Ily arisztokrácia a trónus igazi támasza, ily öröködés a nemzet fénye!

Az, hogy azon rendkívüli jó időket, melyeket sokan felemlegetnek, oly kevesen tudták kihasználni, a pénzbeli actió- s reactióról való közértelmesség híját nyíltan bizonyítja; s ezen tudatlanság is hitel nemlétéből ered; mivel annak felállítása mindenkit kényszerítne, ha márúl holnapra nem akarná elveszteni mindenét, tudni: mennyi jövedelme, minő terhei, röviden: mi je van. Most több van oly birtokos, ki ezen igen egyszerűt és szükségest nem tudja, mint olyas, ki világosan s öncsalás nélkül tudná. Most természeti apátiájából – bár szabad volna nevezni némelyeket! – sok nem is igen ébred fel, noha sejdíti némely pillantatokban lefelé hengerülését, mert még messze s homályban a veszély. Mily nagy haszon lenne az országra nézve, ha ily veszedelem – mely a rendtelenségből származik, s abból, hogy sok, számos egyéb oktalansága mellett, csak azt se tudja, minek ura s mi je van – oly világosan s rémítőleg állana mindenkinek szeme előtt, hogy végre az álmosak, tudatlanok vagy minden egyéb foglalatostkodók felijesztetnének némelykor magok dolga után is látni s azt nem mindég minden egyéb után hagyni, vagy tán csak akkor kezdeni, midőn nagyon késő, s a vagyon meg van emésztve immár.

Sok elbukása után rendesb- és szinte megelegültebbé lesz, mint azelőtt vala, s nem azért, mivel kevesebbje lőn, mert azon keveset is rendetlenül költhetné, vagy hogy kevés jobb volna soknál; hanem mert tudja világosan s elhatározottan, mi je van, amit előbb sohasem tudott, s főképpen azért, mivel azon meg gondolási processzuson esett át, melyre a szükség kényszeríté, s melyet önmagávali számolásnak s rendbenlétnek hívhatunk.

S nem szembetűnő-e, mily nagy jótét lenne sokra nézve, ha ezen önmagávali számolás s rendbenlét benne nem szükség, hanem nevelés befolyása által eszközöltetnék? Az egész közönség nevelésére

semmi sem hathat erősebben a törvényeknél, s így eldönthetlenné látszik, hogy a törvényesen felállított hitel azon fordulást teszi a nevelésben, mely által minden rendű s birtokú jókor arra figyelmeztetik már, hogy magával vessen számot s rendben legyen. S ha ily meggondolás sok életforgás- s nemzessoron hat egy egész nemzeten keresztül, és szinte a nép véribé elegyül, lehet-e kételkedni áldásterjesztő következtetésben, s nem áll-e egész tiszta mivoltában elő, hogy az igaz hitel felállítása földművelés- s kereskedésbe egy eddig nem ismert életet öntene, s hogy mindannak, amitől félnék, éppen ellenkezője valósodna, mert a rendes és becsületes ember jutalmazva, a rendetlen s csalárd ellenben büntetve lenne, s a hitel hazánk valóban nagy nemzetségeit s oszlopait nemcsak elbomlani nem engedné, de azokat mind erősb s hatalmasb létre magasítná.

Ha azonban mindez mégse volna elég súly az eddig előadott és sok számos elő nem adott s tölem még nem is sejdített ellenvetések megcáfolására, legtanácsosbnak tartom azon nemzetek mibenlétét, kiknél hitel van, azokéval összehasonlítani, kiknél hitel nincs. S ezt mindenkinek saját vizsgálatára bízom, netán valakit önítéletében azzal is untassak, ami úgyis oly világos, hogy szinte szemet szúr.

Ha még efelett azt is számba vesszük, hogy némely nemzet szerencsés fekvése – úgy mint az erősnek a rendetlen életmód se árt – a józan szisztémát nem is teszi oly okvetetlen szükségessé, s hogy szinte minden ország pénzbeli elrendelése tökéletlen, s nagy javításokra képes, akkor azon következtetést húzhatjuk: hogy a legjobb fekvésű s egyébaránt erős nemzet, mely hitel híjával is fenntarthatja valamiképpen magát, hitellel határ nélkül emelkedne fel, s hogy a gyengébb s mostoha helyzetű nemzetek hitel nélkül nem is élhetnek; vagy más szavakkal: hogy az egészséges, jó vérű ifjú a vénség fájdalmat elkerülné, és sokkal idősb lenne, ha korhely s rendetlen nem volna; de hogy a beteges, hideg vérű férfi koporsónak indul, ha korhely s rendetlen. Sok éjjel-nappal korcsában ül, s részegségéből alig ébred fel, de egészséges; sok pedig óra szerint él, latszámra eszik-iszik, s legrendesebben tölti napjait, mégis nyavalgó; de azért az első életmódot jónak, a másodikat pedig rossznak nem mondhatni.

Magyar hazánk is a jó s erős természetűekhez való, s hitel híjával is boldogabb sok egyéb országnál, melyben a hitel legszorosb; de azért ebből nem az foly, hogy nálunk jó pénzbeli rendelkezés felesleg volna, mert így is el lehet élni; hanem hogy éppen azért, mert jó szisztéma nélkül is életben marad az ország, jobb szisztéma következtetésében annál bizonyosabban tenne mind testi, mind lelki jobblétére óriási lépéseket.

Azon okból, hogy Zápolya vagy Dózsa ideire, s midőn Rákoson gyűltek össze elődeink, szoros pénzbeli törvények nem illettek, még nem az foly, hogy azok mai időkre se valók, hanem hogy ily józan változásokra s elrendelésekre éppen a jelenkor legalkalmasb; mert midőn hosszabb nyugalom s békesség s az abból eredő jövedelmek apadási a mezei gazdaság körüli állhatatosb gondot lehetőbbé, de egyszersmind szükségesebbé teszik; akkor jelentkezik azon időszak, melyben a nagyobb rész józanabb elintézés által egyenlő vagy csekélyebb erővel több életjavadat előteremtteni minden módon iparkodand. Ezen közipart s mindenütt napról napra növekedő szorgalmat hazánkban közülünk ki nem vette észre, s ugyan ki tagadhatja? De mit ér minden gazdasági fáradozás, kereskedési észtörés, ha javításra, javak vásárlására s messzebb szállításra pénz nincs; pénzt ellenben olcsón hogy kaphatni bizonyos hitel-adhatás nélkül? S íme, itt vagyunk megint azon következtetésnél: hogy a hitelt közénk nem holnap, de inkább ma kellene bévennünk, mert az 1814-ki béke óta úgyis elég idő veszett immár.

Sok azért irtózik minden változástól, mert azt gondolja, ma meglehetősen vagyunk, s holnap tán rosszabbul lehetnénk. Ily aggodás helyes és hasznos, ha megfontolás s mindenoldalú vizsgálat származatja; helytelen ellenben s minden javítás gátja, ha legkisebb felvilágosítás előtt is félretevést vagy elvetést szül.

Veszedelemtől nem félni s vakmerőn nekirohanni s kártól nem óvakodni; ártatlantól ellenben rettegni s a hasznost s jótévőt messze kerülni, egyenlőn gyarló értelmet, gyermeki agyvelőt s gyávaságot bizonyít. A vadász négy karót dug a földbe, és zsineget kötven rájuk egy négyszögletű helyet jelez ki, melybe rozsaját szór; s így fogoly madarait, melyek a zsineg alatt elbukva eledelhez juthatnak, kitelelteti. – A varjú eszesb a fogolynál, de az értelem legszomorúbb lépcsőjén lévén, nem tudván, mire van azon négy karó és zsineg, mint szűk eszű, mindjárt feketét s maga ellen lest gyanít benne, s nem akarván magát az ügyes ember által megcsípetni – amit egyébaránt ez ily készüllettel nem is tehetne –, önesze magasztalásával távulról nézi a hasznos magot, míg maga szép esze szerint koplal; de csak oly csekély eszközök által is, melyek öngyengeségét vagy másokra törő ellenséges érzelmeit gerjesztik, mint a dög, a bagoly, könnyen puskára kerül! – Így fél sok a legártatlanabb új intézetektől, s büszkélkedve nyomorog tovább a régi zavarban.

A behozatandó váltókereskedési törvénynek nem volna hátraható ereje, s természetesen csak azon adósságokra terjedhetne ki, melyek elfogadása után tétetni fognak; s így a hitel szoros lábra állítása azt – ki eddig azon szép s becsületes mód által tartotta csak fenn magát, ami egyébaránt nem is szembetűnő már, mert szinte szokássá vált, senkinek se tőkáját, se kamatját, se más tartozásit nem fizetni soha – egy cseppet se háborgatná, s még tovább is élhetne jeles praerogatíváival (kedvező előjeleivel – a szerk.). Az új rend csak az új adósokat illetné, s ilyeseknek valóban egyéb elsőségekről kellene gondoskodni, mert aki tartozásiban elődei példáját akarná követni s csak pávatollakkal fényleni, mindenétől megfosztva, úrból könnyen szolgálja lehetne. Rendetlen familiák elbuknának, és sok helyen a legszomorúbb példák tűnnének elő, ezt nem tagadom; ellenben éppen azon mértékben, melyben az álfény minden becsét elveszteni, a valóság mind erősebben nőne s gyökerezne.

Új elrendelés után egyes személyek, kik az új törvény alá vetnék magokat, vagy egész familiák is, sokkal sebesebben fosztatnának ki minden vagyonkból, mint ma; de éppen azért sokkal kisebb számúak is. Egyetlenegy példa, mely csak rövid idő előtt ritka gazdagságot és szinte márú holnapra tökéletes elbukást úgyszólván egy festésben mutat: a község javára többet ér, mint azon lassú aljasodások, melyek egy egész életre terjednek, és szinte több képekre szakadván, mert több személyeken hatnak keresztül, azon erőt egészen elvesztik, mely benyomást tehet a népre. Oly mérget, mely rövid idő alatt öl, a legostobább is kerüli; midőn lassú méregtől a sokaság sohasem fél, s attúl csak a bölcs fog távozni.

A nemzet eszesb s így sokkal kisebb része ma is meglehetősen rendben van, ámbár hitelállapítás után mód nélkül jobban bírhatná még magát; a nagyobb rész ellenben szinte minden bizonytalanságba bukik.

Ezen veszély ellen pedig nem tehetni egyebet, mint azt, ami eddig csak lassú, de bizonyos méreg vala, tüstént megsemmisítő méreggá változtatni, mert csak ilyestől óvakodik a nagyobb rész.

A gyenge velő ilyes rendeléstül retteg, mint sok hadvezér ahelyett, hogy tízezer embert vesztené bizonyos diadalért, inkább szereti lassankint serege nagy részét kórházakban vagy eledel híja miatt veszni hagyni, s azzal a győzelem minden gyümölcsét is. Az energiás elrendelés kegyetlennek látszik; de csak látszik, mert éppen ellenkező. A foghúzó vagy operátor akkor kegyetlen, ha esztelen légyszívóság miatt lassan és halkán húzdogál, s csak kis vágásokkal végzi hosszas ideig munkáját.

Minden országlás filozófiája a legnagyobb rész boldogítása, s azt csak ily férfias eszközlések által nyerhetni meg. A katona közjóért s polgártársai nyugalmaért legnagyobb kincsét, az életet áldozza fel – s ezt ki-ki természetesnek nézi, mivel csak ő vagy az egész nemzethez képest igen kevesen vesztenek, bármi sajnosan is; nyer ellenben a közjó, az egész.

Szoros hitellel is az egészre nézve csak kevesen buknak el tökéletesen s rövid idő alatt, de annál jobban és szaporábban emelkedik a község java s az egész haza dísze. Valóban csak azon különbség van az elveszett katona s az elbukott birtokos vagy kereskedő közt, hogy az első többnyire a sereg virágja s felemelkedett lelkének áldozatja; a második pedig nemritkán a nemzet salakja, s tudatlanság vagy korhelység hozta csak szomorú állapotjára. Nincs egyébaránt rendszabás kivétel nélkül.

Meg fog szűnni azon botránkoztatás, mely külföldön a magyar névre oly nagy homályt terjeszt: látni némelyeket szinte mint privilegizált rablókat váraikban bátran ülni, míg özvegy, árva s több hitelezője kenyérben is szűkölködik, s minden más, de kivált külföldi hitelező legalacsonyabb fortélyokkal játszatik ki jussaiból.

Elenyészik azon veszedelmes balvélemény s helytelen puhaszívóság, hogy a gyáva- s tudatlannak pártját kell fogni; mert ezáltal csak egyes nyer, midőn a község annál sajnósbabban vesz. Jók s célarányosak bizonyos helyeken az ügyetlenek s részeked kedviért a kerítések, sorompók; de az egész országot olyanokkal nem korlátozhatni. Hasznos, sőt szükséges a bolondház, hanem a nemzet valódi ereje közértelmességen alapul. Egy-két személy semmi, a község minden. – Úgy pedig nem nevelhetni a szorgalmat, takarékoságot, rendet, igazi becsületet, az adott szó szentségét s tetti egyenességét – ha ezek ellenségei nemcsak bocsánatot nyernek, hanem még pártoltatnak, védelmeztetnek is.

Természetes béfejezés

Józan ész sohasem áldoz fel pillanati vagy igen kis időre terjedő haszonért, habár ma nyúlhat is hozzá, jövőre nagyobb s tartós hasznot; de inkább az ideig-óráiglan rövid nyomást a várható hosszabb kellem miatt békével tűri. A rabló legesztelenebb, mert ő egy igen kis időszak miatt, melyben pénzben, borban sat. rendkívül bővelkedik, egész jövődjét megsemmisíti. Nincs egészséges belátása azon gazdának, ki nagyobb jövedelmezés végett jószágait kimeríti, mert annál kevésbé jövedelme lesz nemsokára sat. A józan ész idétlen lágyszívűség miatt nem pártol pillantatig egy-két érdemetlent, hogy azáltal az érdemes utóbb szenvedjen. Jutalmat s pensiót (járadékot – a szerk.) nem tesz ki oly célra, melyet a selejtes, ha meg nem hal, szinte oly bizonyosan elér, mint a derék – s fonák és helytelen jószívűség miatt jutalmat s büntetést egy pontra nem állít.

A józan országlás – mert a nemzetek élete sokkal hosszabb, mint egyes személyeké – pedig még tágasb időkört tűz ki elintézésinek, s minden dőreséget a lehetőségig kerül, s előtte inkább a nagyobb szám haszna, jóléte s boldogsága azon fő tekintet, melynek minden egyéb mellékes haszon, fény vagy szükség hátrátetik és hódul.

Ezek szerint, ha az előadottak igazak, s azt tán senki se fogja kérdésbe hozni, az foly, hogy a józan ész közünkbe a szoros hitelnek mennél előbbi felállítását javasolja, mert csak egy kis pillanati zavar s ideig-óráiglan nyomás után annál nagyobb s tartós lesz a jövőre kellem s haszon, s néhány méltatlan egyesek nem pártolásával annál bizonyosab a közgyarapodás és boldogság. Amit pedig józan ész javasol, s józan országlás végrehajt, annak jó haszna s bizonyos sikere nem is marad el.

Ami végre a hitelállítási praxisát – valósításmódját – illeti, ne merüljünk teoretikai szisztémákba, mert könnyen elbódul az ítélet a képzelet s hiedelmek árjában, hanem nézzük közelebb s távolabb szomszédinkat, miképp munkálódnak azok, válasszunk józanul, alkalmazzunk helyesen, s idő jártával javítsunk.

A pénzügyi hitel- vagy cambio-mercantile forum – váltókereskedési törvényszék – velejének, akármily módosításokkal legyen is alkotva, mindenesetre annak kell lenni, hogy:

Először: a pör sebesen folyjon.

Másodszor: az ítélet után mindjárt kezdet lehessen tenni a vagyonra s birtokra, mely annyiba adassék, amennyit az valóságosan s nem képzeletben meg is ér, azaz amennyiért tüstént dobra üthetni; s ne is lehessen az ítéletvégrehajtást ellenállással s egyéb késleltető parancsokkal vagy akármiféle nevezetű pörorvosló menedékekkel s módokkal – azaz iuridicum remediumokkal – hátráltatni, vagy az exequált (végrehajtott – a szerk.) jószágot erővel visszafoglalni. Ezen két fő feltételt pedig igen könnyen kivihetni anélkül, hogy akár a törvényekkel, akár valamely fontos politikai tekintettel összeütközzenek; mivelhogy az óra jól, de szaporábban jár, mint azelőtt, midőn némelykor egészen meg is állott, azért óra marad minden épségében – s így, ha hat-húsz esztendő helyett egypár hét alatt is eljuthatni sajátunkhoz, nincs azért felforgatva a törvénykezési rend, hanem csak javítva – s mert egypár rendetlen nem pártolatik, s néhány úgynevezett nagy família nem tartatik fenn, midőn azonban a rend s nemzeti értelmesség nőttén nő, nem bomlik el azért a haza.

Egyébaránt nem lehet ennél igazabb libere volenti non fit injuria (a szabad akarata szerint eljárával nem történik jogtalanság – a szerk.) – s így maradjon meg a régi is, s álljon egyszermind mellette fel új szisztéma. Igen könnyen megférnek egymás mellett. Én részemről kölcsön senkinek egy garast se adok, ki a régi szisztéma örve alatt tovább is bujdoskálni akar, s így az másutt keressen pénzt; ha pedig kölcsön pénzre szorulok, szívesen az új rend alá vetem magamat, mert örömebb fizetek kisebb, mint nagyobb kamatot, s mert bona fide (jóhiszeműen – a szerk.) vévén fel a pénzt, bona fide vissza is akarom fizetni; s ha esztelenségem által vagy örökösöm bitanglása miatt én is, ők is tönkrejutnánk, békével tűrném, hogy vegyék meg, amivel tartozunk, ha úgy kell, bőrünkön, ha egyebünket esztelenül elpredáltuk, vagy nem volt elég becsület bennünk arra vigyázni, ami tulajdonképp soha nem volt sajátunk. Aki tartozásinak becsületesen eleget akar tenni, nem fél az lekötelezéstől, sőt a nagylelkű némelyekben örömet is teszi, hogy önindulatossága s emberi gyarlósági ellen magamagának tegyen korlátot – s tán nem oly széplelkű örökösit – igazság szolgáltatásra kényszerítse.

Többnyire az is egyike azon számos előítéleteknek, melyek a társaságban igazság gyanánt adatnak s fogadtatnak el, hogy szabadság ellen van magát valamire lekötöni. Az, amit szabadon s megfontolt önkényünk szerint teszünk, akármilyen legyen is, igazi szabadságunkra sohasem hozhat csorbát. Senki sem fogja kérdésbe venni, hogy valamely közjó előmozdítására tett áldozatunk minket rabbá nem tesz; ha ez áll, úgy szinte oly kevésbé veszítjük szabadságunkat, ha több esztendei vagy örökös hozzájárulásunkat

önként ígérjük, s az intézkedés sikere miatt – melynek alapja sohasem lehet változékony jókedv, hanem valami bizonyos – magunkat meg is kötjük. A társasági szabadság bája sohasem kap az által, amit mindegyik önkényesen az egész miatt áldoz fel, homályt; hanem azon mód által szeplősül gyakran meg, mellyel az áldozat tétetik. Az önkötelezés szabadsággal jár, s ha nem volna szabad önmagát megkötni, akkor lenne igazán vége a szabadságnak, mely csak akkor tűnik el, mikor idegen kéz köt meg!

Az új pénzbeli elrendelés oly hitelt fog adni, hogy 5- s 6-tal, sőt 3-4-gyel elég pénzt találанд az, ki hypothekát (jelzálogot – a szerk.) adni tud. Csudálni fogjuk, mennyi pénz tűnend majd elő, ámbár egy garassal se lesz több, csak hogy egy kézben, hová előbb rendesen, de lassan minden esztendőben egyszer-kétszer esett, szinte azon pénz most számtalanszor fog megfordulni. Nyitva marad az előbbi út is, de azon pénzt lelni, tudom előre, senki sem fog, kivéven azt, ki a régihez ragaszkodása miatt hitelt nem, de jó nagy kamatot kíván adni minden erővel. Ezt ellenzeni nem fogja senki, s éljen a szabadság s kivált oly belátás, mely megkülönböztetésnek s privilegiumnak tartja 100-túl 5-nél, 6-nál magasb kamatot adni! Mindenki úgy fog tenni, amint neki legjobban tetszik, s ezzel, tudom, minden magyar ember meg is lesz elégedve.

Ki új rend alá veti magát, tudni fogja előre, hogy a pénzbeli pör egypár hét alatt lefoly, s hogy a törvény mindenére kezet fog tenni, ha kötelezését nem oldja fel; s így ennek elkerülése végett vagy gondoskodni fog, vagy zúgolódás nélkül tűrni, amire szinte maga ítélte magát; ki pedig az ó rend mellett marad, annak is igazsága van, ha azzal is boldogulhat.

Senki nem akarja a régi várat feldúlni – Isten mentsen –, s azáltal, hogy nagyobb kényelem- s kellemért itt az ablakok üveggel rakatnak be, ott kandalló állítatik, ide kárpit vonatik s oda alkalmas bútorok tétetnek, gondolom, a vár falai nem gyengülnek – de a benne lakni való kellemesség, kivált béke idején, határ nélkül magasbra emeltetik.

Azon előítélet, melyet számtalanszor hallunk: „eddig is jó volt, tehát ezentúl is jó lesz”, egy cseppel se józanabb okoskodás, mint p. o. ezek: „mert eddig volt pénzünk, továbbad is lesz – mert eddig éltünk, tovább is fogunk élni – mert máig nem törött el kocsink, ezután se törhetik el – mert már tizennégy esztendeig szolgál ezen ló a postán, tehát még tizennégy esztendeig jól fog szolgálhatni” sat.

A természet szent törvényei egészen ellenkezőképp állanak. Ami eddig jó volt, az éppen azért, mert a múlt időben volt jó, ma tán csak meglehető s utóbb még káros is lehet, mert minden előre vagy hátra megyen a világon. Ha pénzünket elköltöttük, s újat nem szereztünk, nem az foly: hogy tovább is költhetünk, mert eddig is költöttünk, hanem hogy többé nem költhetünk, mert már ami volt, elköltöttük. Abbúl, hogy fiatalságunkban sok mozgás, lovaglás, úszás s több efféle egészségünkre vált, nem az foly: hogy hetven-, nyolcvanesztendős korunkban is nagy hasznunkra leend, hanem hogy bölcsen cselekszünk, ha éltünk módját korunkhoz, nyavaláinkhoz szabjuk. – Azért, hogy kocsinkon nagy utunkban Cadixig s vissza nem törött el semmi, nem az foly: hogy most megint Irkuckra mehetünk bátran rajta, hanem hogy éppen az elkocsizott hosszú út miatt kováccsal, kocsigyártóval – bognárral – kell szólanunk, nehogy gyalog járni kényteleníttessünk – s a vén postalovát, nehogy hiába egye a szénát, legjobb lesz kimustrálnunk sat.

S így van minden tárggyal, minden intézménnyel a világon; mennél régiebbek, annál szükségesb az utánalátás, gond, támogatás, javítás!

Ballai László: Erdély története 1918-tól napjainkig

– részletek a készülő könyvből –

Erdély elfoglalása

1918. október 26-án megalakult a Magyar Nemzeti Tanács, amely kiáltványában – a wilsoni elveknek megfelelően – célként tűzte ki a nemzetiségi önkormányzatok létrehozását. Még ugyanezen a napon Kolozsvárott létrejött a Magyar Nemzeti Tanács Erdélyi Bizottsága is Apáthy Istvánnak, a kolozsvári egyetem rektorának az elnökletével. A Román Nemzeti Tanács október 31-én Budapesten a Vadászkiút szállóban kezdte meg a működését hat nemzeti párti és hat szociáldemokrata taggal. Ez az összetétel azonban hamarosan a Nemzeti Párt javára módosult, amely ráadásul kikötötte, hogy csak olyan személy delegálható a tanácsba, aki nem száll szembe a nemzeti irányzattal.

Kolozsvárott október 30-án és 31-én – Apáthy és Siegler tábornok, Erdély katonai főparancsnoka tilalma ellenére – tüntetések zajlottak az egyetemi ifjúság részvételével. A katonai parancsnokság épülete előtt összesereglett tömeg nyomására kiengedték a román politikai foglyokat, és megszüntették a cenzúrát. A magyar és a román nemzeti tanácsok közösen fáradoztak a köznyugalom megteremtésén. Magyar és román nyelvű plakátokon intették békére az embereket, és arra szólították fel őket, hogy végezzék tovább napi munkájukat. Néhány erkélyen aprócska román zászlók tűnedeztek fel. A városban a rendet a régi magyar rendőrség tartotta fenn, a közbiztonság megfelelő volt.

Kolozsvár ekkor Erdély fővárosának számított, miután felmerült, hogy itt legyen az erdélyi nemzeti tanácsok központja. Ez a magyar kormány szándékaival is megegyezett, hiszen a tartomány vezetésének kérdése így automatikusan megoldódott volna. Kolozsvárott látta el a feladatait a belügyminiszter által kinevezett erdélyi kormánybiztos is. A vidéki nemzeti tanácsok és hivatalok mindenféle ügyben Kolozsvárhoz fordultak; a beszercei adóhivatal például azzal, hogy megjelent náluk a román nemzeti gárda, és pénzt követelt. A Kolozsvári Nemzeti Tanács a Román Nemzeti Tanácshoz fordult, hogy utasítsa rendre a beszerceieket, ezzel elősegítve, hogy a román nemzeti tanácsok között is a kolozsvári játssza a vezető szerepet.

A román nemzeti tanácsok állami alkalmazott tagjai és munkatársai illetményt kaptak. A többnyire önállóan szerveződő román nemzetőrsegeket, amelyek – a magyar nemzetőrsegekkel egyetemben – a közrend fenntartásáról gondoskodtak, a hadügyminisztérium engedélyével fegyverrel látták el, és pénzt utaltak ki a számukra. Szükség is volt az együttműködésre, mert a forradalmi mozgalom radikális megnyilvánulásai – az előjárók elűzése, a fosztogatás és a birtokfoglalás – a tisztán román lakta községekre is kiterjedt. A nekivadult tömegek Arad, Temes és Krassó-Szörény megyékben, illetve Bihar és Kolozs megyék bizonyos részeiben pusztítottak a leghevesebben. Az erőszakos cselekmények elsősorban a tulajdon ellen irányultak. A hivatalos közleményekben az olvasható: „román és magyar nem egy helyt közösen pusztított” vagy: „egyaránt fosztogattak román és magyar falvakban”.

„Kolozsváron különben nem volt semmiféle különösebb forradalmi zavar – írja az egykori szemtanú, Kertész Jenő. – Esténként bejártuk autóval a perifériákat és nagy megnyugvással láttuk, hogy a közbiztonság teljesen érintetlen. A rendet a régi magyar városi rendőrség tartotta fenn, s a zavaros időket senki sem használta föl egyéni akcióra. A közigazgatás is maradt a régi. [...]

A forradalomnak voltak derűs pillanatai is, amikor az előfurakodott pesszimizmus mintha végleg eltűnt volna, mert ha kevesen is, de voltak egynéhányan a vezetők közt, akik még emlékeztek az 1916-os defetistákra, akik Románia és később Amerika beavatkozásától komolyan féltették Erdélyt és még kevesebben voltak olyanok, akik a bolgár megtörés alkalmával biztosra vették Erdély annektálását. A tömegpszichózis mintaszerűen dolgozott s a defetisták kishitűségét ezekben a napokban mintha elfújták volna. Nem segített ezen az optimizmuson még az sem, hogy a legelső forradalmi napokban Csíkszeredáról azt az értesítést kaptuk, hogy a határon reguláris román katonai járőrök jelentek meg, röpcédulákat osztogatnak, írván: ami nem sikerült 1916-ban, azt most megvalósítják: az antant győzelme az összes románok egyesülését jelenti. Sőt még az sem segített rajtunk, amikor a szász vidékekről a legnagyobb meglepetésünkre azt jelentették, hogy a szász nemzeti tanácsok megtiltották azoknak a röpcéduláknak az osztogatását, melyeken öt korosztály bevonulását rendelte el a Károlyi-kormány. Erre összeköttetésbe léptünk több szász vezetővel, akik eleinte azzal mentegődtek, hogy az erőteljes és védelemre kész ifjakat a veszélyeztetett községekből nem engedhetik el ilyen zavaros időkben. Másképp ugyanis nem merték bevallani, hogy ez az első jele ama szándékuknak, mely szerint csatlakozni fognak Romániához. Ránk nagyon leverőleg hatott azután, hogy Budapest ezekre a

jelentéseinkre nem válaszolt semmit. Ha jól emlékszem, éppen Bíró Lajos volt a telefonnál, amikor ezt a bejelentést tettem, és mintha telefonon is érezhető lett volna fáradt és lemondó, gesztusa, mellyel a jelentést fogadta. A defetizmus kezdett újjáéledni...”

A kolozsvári magyar és román nemzeti tanácsok között azonban megfagyott a kapcsolat a jósikafalvai terrorakció miatt. Az Urmánczy János nagybirtokos – szélsőséges nacionalizmusáról ismert politikus – erdejében és fűrészüzemében dolgozó olasz foglyok november első hetében feltörték a kantint, felgyújtották a raktárt és szétszéledtek. A román parasztok ezt követően feldúlták a kastélyt. Urmánczy bátyja erre toborzott egy katonai különítményt, amely „statáriális alapon” több mint húsz embert kivégzett, majd a holttestüket elégette. Az effajta közvéleményt felkorbácsoló terrorcselekmények nem csupán a céljukat, a parasztmozgalmak felszámolását nem érték el, de ürügyet szolgáltatottak a román burzsoáziának arra, hogy a forradalomnak nemzeti irányt adjon. A román nacionalizmus pedig futótűzként lobbant fel, hiszen nemcsak a földbirtokosok, de a – háború idején rendkívül meggyűlölt – közigazgatásban és karhatalomban dolgozók zöme is magyar volt.

*

A Ceaușescu-korszak gazdasága

A román beruházási politika az 1970-es években a gépgyártásra koncentrált. A világviszonylatban is kiemelkedő mezőgazdasági adottságú ország agrárgazdaságának gépesítése és termelékenységének növelése azonban messze elmaradt az ipar fejlesztésének ütemétől, és élelmiszeripara is igen alacsony szinten teljesített. Termelése az évtized elején a KGST-országok között elért harmadik helyről az évtized végére az utolsó helyre zuhant. A mezőgazdasági export nagy részét a gabona és az élőállat tette ki. Pusztán a hazai fogyasztók ellátása miatt pedig a Ceaușescu-vezetés nem tartotta szükségesnek az élelmiszeripar fejlesztését.

Az iparcentrikus gazdaságfejlesztéshez igazították az oktatási rendszert is. Az 1975/76-os tanévben még a középiskolai tanulók 45 %-a járt ipari szakiskolába és 40 %-a gimnáziumba, míg 1981/82-ben az arányok 71, illetve 9,5 %-ra módosultak. Ugyanebben az időszakban a műszaki egyetemekre járó hallgatók részaránya 46-ról 64 %-ra nőtt, míg a tanár-, művész- és közgazdászképzést radikálisan visszaszorították.

A Ceaușescu-féle modernizációs politika mind kevesebb teret engedett az infrastruktúra és a lakossági szolgáltatások fejlesztésének. A 70-es években lakótelepek tömkelegével felduzzasztott városokban rendszeressé váltak a víz- és áramkimaradások, és állandósult az áruhiány.

Ceaușescu 1982-ben rákényszerült arra, hogy csökkenteni próbálja mindazokat a súlyos feszültségeket, amelyeket az ország gazdaságában – elhibázott gazdaságpolitikájával – előidézett. Szigorú takarékosági intézkedéseket vezetett be, amelyeknek teljes súlya a lakosságra nehezedett. A szigorú takarékosági rendszabályokat tartalmazó költségvetésekben a kultúrára, oktatásra, kiskereskedelemre és közlekedésre előirányzott kiadások 20-50 %-kal csökkentek a megelőző időszakhoz képest.

A Nemzetközi Valutaalap ajánlására a román vezetés megemelte a fogyasztói árakat, ösztönző árrendszert vezetett be a mezőgazdaságban, és beruházási alapokat irányított át a legsúlyosabb gondokkal küzdő területekre. Amde a 80-as évtized közepére a strukturális átalakulások elkoptak, és az intézkedésekből nem maradt egyéb, mint a népnýzó takarékoság. Mivel erre a társadalom a terror miatt – eltekintve bizonyos eleve bukásra ítélt kezdeményezésektől – nem reagált, a kormány úgy döntött, hogy tovább folytatja azt az erőltetett növekedési programot, amely voltaképpen romba döntötte az ország gazdaságát.

Ceaușescu a hazai és a világpiaci gazdasági folyamatok antagonistikus ellentmondásaira az autarkia fokozásával reagált, és mindinkább elzárkózott a külvilágtól. Az adósságállomány csökkenését olyan időszakban is erőltette, amelyben már kedvező feltételekkel lehetett volna azt refinanszírozni. Noha 1982 és 1986 között sikerült felére csökkenteni az ország adósságállományát, a nemzetközi pénzpiacokon alig

javult az ország megítélése.

Ceaușescunak az a vágyálma, hogy az ország sem gazdasági, sem politikai szempontból nem függhet a külvilágtól, a román lakosság körében nem csekély támogatottságot élvezett. Ceaușescu 1983-tól az adósságválságot és a Nemzetközi Valutaalap stabilizációs ajánlásait a nemzeti függetlenség elleni támadásként kommunikálta, ezzel mintegy megmagyarázva az ország gazdasági gondjainak okát. Tervbe vette, hogy 1990-ig visszafizetik az adósságokat, amelynek érdekében 1986 és 1990 között teljesen irracionális, évi 10 %-os gazdasági növekedést irányzott elő. A külvilágtól való függetlenség és a gyors gazdasági növekedés közti antagonisztikus ellentmondást végül is az utóbbi rovására oldotta fel. A fizetési mérleghiány konszolidációjának terheit – még az ugyancsak egyensúlyzavarral és adósságproblémával küzdő többi szocialista országhoz viszonyítva is – példátlan brutalitással hárította a lakosságra.

Déliab

Hunyady Sándor: Júliusi éjszaka

Szivarfüst és pompás feketekávé-illat járta át a csillagos júliusi estét. A politikus gróf kibámult a teraszról a sötét kertbe. Elragadta a falu hangulata.

– Isteni este! Hogy ciripel a tücsök!

A ház asszonya összehúzta a szemöldökét:

– Látszik, hogy maga egészen odaszokott már a városba. Talán a zabot is búzának nézné. Hiszen ez nem tücsök. Ez lótetű! Az ördög vigye el! Tönkreteszi a violagrupjaimat!

Egy dekoratív, magos dáma fölállt párnás nádkarszékéből:

– Nem bánom, akármi ciripel. Kimegyek sétálni egyet. Nézzék csak! Lehullt egy csillag! Látták?

– Én láttam! – mondta a ház ura, a szibarita gróf. – Ez már a harmadik, tíz óra óta. Pedig még messzi van augusztus.

A hölgy kiment, hosszan, vékonyan, a fűtől, virágtól, szivarfüsttől és feketekávéától szagos estébe beléhúzva a parfümjének cérnaszálát.

A vendégek közül három fiatalember tüstént utánaeredt, mint három egyforma kölyök airdale-terrier, akiknek a szimatját megmozdította valami.

A ház asszonyában ingerült érzés villant meg. Berenice ötven éves. Alig valamivel fiatalabb ónála. És egyszerre három fiúval megy ki sétálni a csillagok alá. Persze, meddő, nincs másra gondja, mint a vonalaira és a gyönyöreire.

A politikus gróf, a plébános és egy legitimista gentry, akinek minden törekvése az volt, hogy a mágnásokhoz számítsák, a közeledő választásról diskurált. A szibarita gróf szunyókálva hallgatta őket. Politika! Ásított, és meleg szeretettel gondolt a királyfira, amiért olyan tapintatosan viselkedik a száműzetésben. Milyen jó, hogy nem türelmetlenkedik. Rémes volna, ha egyszerre csak megjelenne, és színt kellene vallani, kockára téve mindent, vagyont, nyugalmat, a más gyeplőn járó hatóságok csöndes protekcióját.

Tizenegy órakor a szobalány üvegburás gyertyákat hozott a teraszra. És csakugyan, röviddel utána a villany elaludt. A villanyvilágítást ugyanis az uradalom küszködő kis szeszgyára szolgáltatta. Az áram termelése drága volt, spórolni kellett vele. Így aztán a ház éjjel körül áttért az ősi gyertyavilágításra. Szép, régi gyertyatartók álltak az összes szobákban, hosszú gyertyákkal, amelyeket a személyzet minden alkonyatkor frissel cserélt ki.

Fogyóban levő kis török félhold sütött a csillagos égen. Meleg volt, szélcsönd. Ha repülőgép haladt volna el a dunántúli táj dombjai fölött, a pilóta a vadgesztenyék és jegenyék közé bújt barokk kastélyt a világ legboldogabb foltjának nézhette volna.

A negyedik airdale-terrier, „Laci gróf”, ahogy a cselédek hívták, egyedül cigarettázott a kertben. Szép, szögletes fiú volt, huszonöt éves. Olyan karcsú, hogy akármilyen szűkre fogta a szabó a kabátját, a derekán mégis üresnek látszott a szövet. A fiút két dolog is gyötörte. A menyasszonya, Emma comtesse egy másik férfivel ült a lugasban. Úgy ültek, hogy rájuk volt írva, nem szeretnék, ha valaki megzavarná a kettesüket. A férfi már nem volt fiatal, de az öregek mindig érdekesebbek a fiataloknál. Gazdag volt, nagyon „jó” gróf. Mindenféle veszedelmes dolgot föl lehetett róla tenni. Főleg a korossága miatt még azt is, hogy ezúttal végre házasságra gondol. A ház asszonya, akinek Emma comtesse a leánya volt, a patience kártyája mellől néha a lugas felé pillantott. Megfordult a fejében: mi lenne, ha ez a Mosonyi György elcsaklitzná a lányát a mátkaságának utolsó heteiben a vőlegényétől? Nem lenne botrány, Laci úri természet, szépen elsompolyogna. És György olyan gazdag, olyan külön klasszist jelent, még az arisztokráciában is. Egy kicsit aggódott, mert az udvarlót a férfiaknak abba a típusába osztotta, akik szívósak, mint a krokodil. „Még mindig nem elég öreg, nem elég kipumpolt, még mindig nem ülhetne meg mellette nyugodtan egy asszony!” Töprengett. De végül is a Mosonyival való kombináció sokféle előnye úgy elcsábította, hogy a sorsra bízta a dolgot: „Ha Laci nem ül oda hozzánk, én sem megyek a nyakukra harmadiknak!”

A fiú pedig nem mozdult. Nagyon üresnek, elhagyottnak, árvának képzelte magát. Azt a gyászt érezte, amely egy ambiciózus versenylovat foghat el, amikor a célegyenesen lehúzzák. A lugasra nézett, ahol két cigaretta parazsa izzott, közel egymáshoz. „Kikaptam! – sóhajtotta magában. – Győzött a top wight!” Pillanatig sem gondolt rá, hogy odamehetne. Fél az öreg oroszánvadásztól, aki olyan felülről szokott beszélni vele. És különben is a szerelmi bánaton túl a másik baja még élelkebben kínozza, ahogy a tüdőcsúcshurutnál is keservesebb lehet egy ártatlan, de akut bőrvizketegség.

A harmadik hete ült már Mogyorószegen a menyasszonya házában. Táncolt, flörtölt, sportolt. Nagy alvások után sonkával, három híg tojással, hideg csokoládéval kezdte a napot. Csupa fehérje volt, mint az osztriga. Lélek ide, lélek oda, óriási szüksége volt már valami gyakorlati megoldásra, amivel segítsen a feszültségén. Hiszen ott tartott, hogy a fejébe ment a vér és női idomokra gondolt már akkor is, amikor a melegágyban meglátta az érőben levő nagy, gömbölyű görögdinnyéket.

Bement az ebédlőbe, ahol az inas éppen a vacsoraasztalt takarította el. Fehér cérnakesztyűt viselt az inas, nyári vászon-vadászlibériát, a pantallóján zöld lampasz, a paroliján ezüst makk. Kékre borotvált, komoly arca volt, tökéletesen angolnak festett, pedig Zala megyei parasztyereknek született, csak a szibarita gróf házában nevelték ki ilyen külföldiesnek. Laci egy darabig gusztálta az inast, aztán megszólította:

– Tud maga hallgatni, Károly?

Károly abbahagyta a dolgát, és illedelmesen haptákba állt:

– Tudok, méltóságos úr! – felelte egyszerűen.

– Hát, ha tud hallgatni, akkor mondja meg nekem, hogy milyen lány a comtesse komornája? Az a szőke. Gondolom, Licinek hívják. „Olyan” lány az? Lehetne azzal kezdeni valamit?

Az inas angolba oltott magyar arcán a szempilla sem mozdult meg:

– Nem tudom, méltóságos úr! De nem szeretném, ha „olyan” lenne. Mert a menyasszonyom! Őszire készülünk megesküdni!

Az elegáns, fiatal airdale-terrier röstelkedve hallgatott egy kicsit, majd kitört belőle az őszinteség:

– A fene egye meg a dolgukat! – Amíg az inas csöndesen hajtogatta a szalvétákat, zavarodottan levakart egy viaszcsöppöt a gyertyatartóról, aztán folytatta. Mindig sütnék-főznek, mosnak-vasálnak ebben a házban, teli van ez a ház cseléddel, itt a falu is kétszáz lépésre. Nem akadna itt valami csinosabb lány vagy asszony? Kereshetne húsz pengőt. Esetleg harmincat is. Megígérheti.

Az inas ismét vigyázzba állt:

– Mikorra kéne? – kérdezte nyugodalmasan.

– Mindjárt. Mostanra. Még az éjjel.

Károly megcsóválta a fejét:

– Az nem megy, méltóságos úr. Ilyen hirtelen. Elromlott a nép, méltóságos úr. Nagyon körül kellene nézni előbb. Még tüzet kiálthatna, akire rányitok a méltóságos úr kívánságával.

A fiú újra csak azt mondta, még hangosabban, még bosszúsabban: „A fene egye meg a dolgukat, Károly!” Berenice jutott az eszébe. Tavaly megvolt neki is Berenice, holott majdnem úgy állt a dolog, hogy „néninek” kell szólítania. Nem hagyott jó emléket benne a kaland. Mintha langyos bőrrrel bevont pulykacsontokat kellett volna ölelgetnie. Most mégis jó lett volna Berenice, *faute de mieux*, csakhogy rajta is hárman ülnek egyszere, azokat is megehetné a fene, az egész világgal együtt.

Az inas közben gondolkozhatott, mert megszólalt:

– Hanem volna itt egy asszony, méltóságos úr. Annak lehetne üzeni, hogyha tetszik.

– Miféle asszony?

– Olyan asszony, aki abból él. A postán túl lakik, megismerni a házat, telirajzolták a gyerekek mindenféle disznósággal a falát.

– Csinos? Fiatal?

– Nem idős. Olyan jó negyvenes. Egy kicsit ragyás.

Mintha timsó húzta volna össze a száját, úgy kérdezte a fiú:

– Nagyon ragyás?

– Túrhetően. Különben tiszta asszony. Szép kis kertje van, teli virággal.

„Laci gróf” hirtelen visszaemlékezett rá, hogy már látta a nőt. A kertjét locsolta, kinézett rá a kerítésen, amikor arra hajtott, sőt kacsintani mert. Nem volt éppen csúnya, erőszakosnak látszott, izmos, nagyra nőtt napraforgó. Lehetett vagy hetven kiló. Szégyenteljes dolog, de az ilyesminek is megvan a maga varázsa. A fiú szinte érezte a füledt parasztszoba keserű dunyha-melegét, ahogy benyit az ajtón. Csupa tűz lett az arca.

– Jól van, Károly. Itt van magának öt pengő. Szaladjon le a faluba. Mondja meg annak az asszonynak, hogy elmegyek hozzá az éjjel!

Az inas bólított, aztán ijedten pattintott az ujjával:

– Jaj, ne tessék haragudni, méltóságos úr, itten is baj van. Majd elfelejtettem, hogy ez az asszony ellopta a szomszédja lepedőit a szárítókötélről. Tegnap bevitték a csendőrök a városba!...

A fiú ingerülten kinyitotta a száját, de a csalódás dühében még a „fene egye meg!” sem jött ki belőle.

Az inas belül röhögött, kívül megértő részvétellel nézte a vőlegényt:

– Telihordom a kádat hideg vízzel, méltóságos úr! Olyan hideg a víz a kútban, szinte szúr. Tessék tán megfürödni benne!

A vőlegény meghökkent: mi ez? Szemtelenység vagy jóindulat? De mielőtt mondhatott volna valamit, bejött az ebédőbe a menyasszonya komornája, az a szőke lány, akiről beszéltek. Lici is falubeli parasztlány volt. Őt meg franciásnak nevelte ki a grófi ház önkénye. Fekete-fehér dresszében, feszes kis mellével, mint a fecske. A lábán a comtesse ajándékai, a cipője, a harisnyája. A sarok stoppolásából felfutott a szem. Látszott néhol a lány bőre. Emésztő dolog lehet olykor egy női lábon az ilyen stoppolás is. A fiú előbb felszívta szemével ezt a látványt, aztán mélyet sóhajtott, és kiment a szobából, becsapta ingerülten az ajtót.

Az inas csúfolódó grimaszt csinált utána:

– Tudja, Lici, hogy ez a kölyök azt kérdezte tőlem az imént, lehetne-e magával kezdeni valamit? Na, képzelteri, hogy erre megmondtam neki, hova dugja az orrát!

A lány félrehúzta a száját, úgy mondta szemtelenül, mintha csak ugratni akarná az emberét, de kicsengett a szavából egy kis akaratlan őszinteség is:

– Maga is mit rontja a bótomat. Hátha szerettem volna eljátszozni az úrfival?! Kedvemre való!

A tréfából veszekedés lett volna bizonyosan, ha a szolgálat szét nem választja a jegyespárt. De megszólalt a csengő. Károlynak a kártyaasztalt kellett előkészíteni, Lici elment, hogy megvesse az ágyakat a hálósobákban.

A pap hazakocsizott. Megalakult a bridge. A ház asszonya, a politikus gróf, a szibarita gróf és a legitimista gentry leültek az asztalhoz, kiterítették a paklit, húztak az osztásra. Berenice és a három terrier a gramofonlemezek között válogatott. Emma comtesse és az udvarlója ott maradt összebújva a szűnyogmentes, sötét lugasban.

A vőlegény úgy érezte, hogy sehol nincsen helye e kis világban. Öt percig gibicelt a gentrynek, aztán eltűnt. Fölment a szobájába. Megfürdött. Lefeküdt. Térde közé fogta a piké paplant és az éjjeliszekrényre tett gyertya fényében olvasgatni kezdte azt a régi megyeri Turfot, amely még a múlt hónapról maradt valahogy a zsebében.

Egyszerre csak óvatosan kinyílt az ajtó. Csak egy picit, egy arasznyira. A résben megjelent Lici szőke homloka:

– Bocsánatot kérek, méltóságos úr! Csak azt nézem, van-e idebent gyufa, meg pohár víz éjszakára?!

A vőlegény tarka pizsamájában kikelt az ágyból. Hosszú gólyalábával odalépdesett az ajtóhoz, megfogta a lány karját, behúzta a szobába:

– Gyöjjön csak, Lici, éppen jókor jön, beszélni szeretnék magával!

Kötődni kezdtek. A lány nyávogott:

– Mit akar tőlem a méltóságos úr? Hiszen nem is tetszem én a méltóságos úrnak, akinek olyan szép menyasszonya van, mint a kontesz!

A fiú gyöngéd erőszakkal az ágyára ültette a lányt:

– Üljön le, Lici! Tegye le azt az édes kis izéjét az ágyamra, ne vigye el az álmom. És ne mondjon olyan marhaságokat, hogy nem tetszik, hát, ha nem tetszene, huzakodnék itten magával?!

A pillanat nagyon sűrű volt. A fiú előtt ott volt a cél ifjú gömbölydedségekkel. A lány pedig láthatta, hogy a fél-alkalom, amit adott, milyen tökéletes alkalommá vált. Neki is melege lett. A kis gróf szemrevaló volt, korához illő. Belényújtotta a nyelvecskét a tejbe, mint a cica. Azonkívül az éjjeliszekrényen ott volt kiszórva a fiú pénze. Egy csomó ezüst, alatta meg a bankók. Licinek elég alapos kastélygyakorlata volt. Egy perc az egész, nem lehet belőle baj. Szinte kinézte már lelki szemével a maga részét, amikor éles parasztfüle olyasmint hallott, hogy kaparásznak kívül az ajtón. Ijedten eltolta a fiú kezét:

– Ottan mozgolódik valaki!

A vőlegény fejéből felállt a haj, mint a kakastaréj:

– A fene mozgolódik! Ki mer itt mozgolódnia? Várjon, megnézzük! Aztán bezárkózunk egy kicsit! – Odaugrott az ajtóhoz, hirtelen kinyitotta, mire a magas kőküszöbön keresztül bebukott eléje a szobába Károly.

Nyilvánvaló, hogy a féltékenységtől kínozva odakint guggolt, és a homlokát a zárnak támasztva leskelődött a kulcslyukon. A partvis és a személapát csörömpölve hullott ki a kezéből, ahogy hasra esett a földön. Jó nagyot eshetett, alaposan megüthette magát, ami még jobban felbőszítette.

Feltápáskodott, és megindult a mátkája felé, mint a vöröset látott bika:

– Megfogtalak mostan, te cafat!

Lici a fiú mögé bújt:

– Ne hagyjon, méltóságos úr! Meg akar ütni!

A fiatal terrier lovagias haraggal állott az inas elé:

– Ne csináljon színházat, Károly! Menjen innen a sárga fenébe!

Az inas munkában edzett, vas karjával félretolta a vőlegényt:

– Engedjen engem a méltóságos úr! Dolgom van ezzel a nővel!

A fiút annyi baj érte. Szerelem, csalódás, hideg vizet loccsantottak a nyakába a legsistergősebb pillanatban. És mostan még ez is, hogy el merje taszítani az útjából ez a cseléd. Felgerjedt benne az úri góg és kiszaladt a tenyeréből egy hatalmas, csattanós, kegyetlenül sikerült pofon:

– Nesze, te pimasz! Hozzám mersz nyúlni!?

A társadalmi rend minden szabálya elveszítette értékét egy pillanatra. A megsértett paraszt felhördült: „A teremtesit!” És rávetette magát az úri kölyökre. De szinte ugyanabban a másodpercben már megfékezte az inasi lélek: micsoda szentségtörés! Kezet emelni a fiatal grófra! Hanem a nekilendült mozdulatot már nem lehetett visszacsinálni. Csak fékezni lehetett rajta, módosítani, félrecsavarni. Károly nem ütötte vissza a vőlegényt, csak átölelte a derekát és negyvenéves férfiaságának teli erejével levágta az ágyra, hogy csak úgy nyekkent. Ott aztán már hagyta, hogy a fiú rúgja, tépje, karmolja. Csak feküdt rajta nehéz testével és könnyörgött:

– Kezitcsókolom, méltóságos úr, ne bántson! Tetszik látni, méltóságos úr, nem ereszthetem el, kezit csókolom, egészen össze tetszik marni az arcomat!

A fiú vergődött, lihegett:

– Na megállj, komisz paraszt, majd a csendőrök! Agyonváglak! Eressz el, disznó paraszt! – dühös kapkodásában az éjjeliszekrényre tévedt a keze. Oda tette a browningját is, amikor vetkezés közben kirakta a zsebéből a pénzt, az órát, a tárcát. Megragadta a fegyvert és elsütötte. Kétszer egymásután, vadul, belé a levegőbe, mert a csuklóján már ott volt az inas kemény marka.

Károly hason feküdt a grófon, panaszosan szuszogta:

– Na, tetszik látni, méltóságos úr! Hát hogyan ereszthetem el? Még meg tetszik lőni valakit, kezit csókolom!

A levegő megtelt a lőpor csípős füstjével, Lici sikoltzott: „Segítség!” Robaj hallatszott. És a szobába berontott a felriasztott úri társaság.

Legelől a ház asszonya, utána a férfiak, akik felállottak a fal mellett, mint a görög kórus.

Tulipiros, vastag szemöldökű, mélyhangú, férfias egyéniségű hölgy volt a ház asszonya. Most is ott füstölgött kezében a szivar. Valami mirigyzavara lehetett, mert elég kövér volt, holott a mágnások nem igen szoktak elhízni sem az evéstől, sem a lustálkodástól. Hatalmas személyiségének megjelenése síri

csöndet teremtett. A verekedők abbahagyták a dulakodást. Felálltak, búnbánóan lehajtották a fejüket.

A kép oly világos volt, hogy szinte nem is kellett az inas töredelmes, mindent megmagyarázó mondata:

– Belestem a kulcslyukon, méltóságos asszony. Aztán itt láttam ezt a lányt, a mátkámat, amint az ágyon hancúrozott a fiatal méltóságos úrral!

A három terrier-iker alig tudta megfékezni mosolyát, a gentry merev arcot vágott, nem érezte tisztán, hogyan viselkedjék, tanújává lévén egy nagytekintélyű család benső ügyének. A szibarita gróf szelíden, irigykedve csodálkozott: „Micsoda fickó!” A politikus gróf közéleti pechjére gondolt. Itt is ugyanaz a malheurje van. Ahogy felugrott az asztaltól, a kezében maradt a kártya. Felmutatta: „Tíz év óta először van hat trick a kezemben, és erre belédurrantanak a partiba!” – mondta panaszosan.

A ház asszonya szigorú szemét a vőlegényre szegezte:

– Igaz az, kérem, amit Károly mond? Feleljen. Becsületszavára!

A vőlegény alig hallhatóan rebegette:

– Igaz! – és ezzel egyidejűen elkényeztetett, romlott, de nem rossz szemének szögletéből, a szégyentől és az izgalomtól kibuggyant egy borsónyi nagyságú, naiv könnycsepp. A könny legördült az orra hegyére, ahol megállt könyörögve, tisztán, csillogón. Gyűrűbe lehetett volna foglalni gyémántnak.

Nem is lett volna ízléses kivizsgálni a részleteket. Lici esküdözött: „Kezitcsókolom, becsületszentségemre, a szüleim egészségére esküszöm, nem tehetek semmiről semmit. Én csak...!”

A ház asszonya rádörrent:

– Elég volt belőled! Mars innen a dolgodra! Indulj dinnye – lódulj zsák!

Károly a lány után nézett, ahogy kisurrant. Vége mindennek. A világ összeomlott. Odavan a becsület, a kenyér, a nő! Melle, hasa felfújódott a bánatos sóhajtástól, amit alig mert az urak előtt kibocsátani magából. Szívott egy keserveset az orrán:

– Hát reggel elmegyek én is, méltóságos asszony. Nem lopok én el semmit. Tessék megnézni a ládámat. Tessék beírni a könyvembe, hogy huszonnyolc évig voltam itt. Egy helybe, tisztességesen! – A tekintete ráesett a fehér Bokály-kályhára, és megtelt a szeme fájdalommal. – Ismertem én itt mindent, tudtam mindenik kályha fortélyát... Azt hittem, itt vénülök meg már a kertészházban!

– A pokolba mégy! Ki szolgáljon föl helyetted az asztalnál? Valami patkós csizmás paraszt?! Itt maradsz! Punktum! – A ház asszonyának a hangja kemény volt, csattogóan hangos. De a harag, az a furcsa közvetlenséggel teliszótt harag volt, amilyennel családbelit vagy csak olyan valakit illet az ember, akit nagyon szeret különben. Rendhez szokott szeme meglátta a földön a vőlegény szerteszórt ruháját, a harisnyáját, a cipőjét, ahogy lehullott minden a dulakodásban feldöntött székről. A földre mutatott:

– Szedd össze azt a holmit! – parancsolta irgalmatlanul.

Muszáj volt engedelmeskedni ennek a hangnak. Károly nekilátott a munkának. Hajladozott, felszedte, színére fordította a visszajáról a vőlegény harisnyáját. Szépen összehajtogatta, és a karjára akasztotta a kabátot és nadrágot, két ujja közé fogta a cipőt. Nála volt már a partvis is, meg a lapát. Menni készült már, teljes cseléd-fegyverzetében, amikor a ház asszonyának még az eszébe jutott valami:

– Most pedig kérj szépen bocsánatot a méltóságos úrtól!

Károly ijedten félrekapta a fejét, mintha orron ütötték volna. Ettől a kölyöktől kérjen bocsánatot? Éppen ettől? A ház asszonyának szeme hipnotikus szigorral mondta: „Igenis ettől!” – Hát, hogyha muszáj! Odaállt vigyázzban, egyenesen, megrakva, mint a karácsonyfa, vállán, karján, kezében a sok holmival a fiatalúr elé. Nyögött egy csendeset, aztán kimondta:

– Alázatosan bocsánatot kérek, méltóságos úr!

– Jó. Nem haragszom már! – felelte halkán a vőlegény. Azt mondta, „nem haragszom”, de a hangja

csupa lágy „pardon” volt. Károly megérezte ezt az árnyalatot, aminthogy megérezte azt is, hogy milyen benső kapcsolat fúzi a házhoz. Szeretetet érzett, részvétet. „Nem hagy engem az öreg méltósága, meg a méltóságos úr!” Oh, nem vezett el a kenyér és a becsület sem talán. Hanem a nő? Mi legyen hát a nővel?... Károly elköszönt egy megbékült kezitcsókolommal, és a lépcsőn lefelé haladva az alagsor felé azon töprengett, mit csináljon a mátkájával? Verje véresre, törje össze a csontját, aztán bocsásson meg neki is? Vagy nézzen el gőgösen a feje fölött, vegye levegőnek örökre?

A ház asszonya lesújtón végignézett a fiún, aki ott állt, papagájtarka köntösében, letörve:

– Magára bízom, hogy mit fog tenni ezek után. Talán a legjobb, ha elutazik reggel az első vonattal! – gőgösen biccentett, és kivonult a szobából haragos ruhasuhogással, sleppje után vonva az összes férfiakat, akik csak titkos kacsintásokkal mertek elbúcsúzni a barátjuktól.

Késő éjszaka a közös hálósobában a szibarita gróf a következő megjegyzést tette az esetről:

– Kedves Carola, emberek vagyunk mindnyájan. Igaz, hogy a fiú nagy hibát követett el, de azt is be kell látni, hogy végül roppant fessen viselkedett. Még sírt is!

A ház asszonya bőszen felfújta a tokáját, és rátámadt az urára:

– Jellemző magára, hogy a pártját fogja. Sírt! Istenem, még azt se?! Én nem találok mentséget erre az utálatos dologra! – Pedig talált. Ő is észrevette azt a rimánkodó, nagy könnycseppet a fiú orrán. Hogy meg volt ijedve, milyen pisze volt! Meg lehetne nevelni ezt a fiút, olyan természet, akinek parancsolni lehet; hibás, gyöngö, fiatal – pontosan vőnek való. Aztán meg homályos köd gyanánt gomolygott az anyai lélekben az érzés: e komisz csikó személyén keresztül unokákat kapna, annyi bizonyos.

Emma comtesse-nek az udvarló mondta el, hogy mi történt. Okosan, szellemesen, külszínre teli nemes önzetlenséggel. Nyíltan védte a fiút, felvilágosultán magyarázgatva, hogy férfiaknál az ilyen hirtelen támadt, durva étvágy nem számít, még neheztelni sem érdemes érte. De titokban jót nyomott hüvelykujjával a vőlegény fejbűbján. Merüljön a víz alá. Milyen komikus. Póru jár a kölyök, a menyasszonya házában egy cseléd-kalandban.

A comtesse-nek finom füle volt, észrevette ezt a titkos rosszakaratot, amely felháborította. Nézte az udvarlóját, ahogy beszél. Irigynek találta, szikkadtnak. Ráképzelte vonásaira azt a hevülést, amit már látott fiatal vőlegénye arcán. És a kép, amely e játékból kialakult, undorította. Zavart volt. Megütötte a zongorán egy billentyűt, és egészen váratlan hang szólalt meg utána. Távolabb ült a férfitől, kivonta magát lélegzetének, cigarettafüstjének és duruzsoló hangjának köréből:

– Megfájdult a fejem! – monda hűvösen és felment a szobájába.

A vőlegény ekkor már aludt. Azt hitte, amikor magára hagyták és lefeküdt, hogy nem fogja a szemét lehunyni. Forgolódott is vagy húsz percig, amit ő maga óráknak érzett. Aztán a piké takaróval a térde közt, arcát a párnába fúrva, szomorúan elaludt. Szomorúan aludt el, de olyan jól, olyan rettentő hortyogásba fogva, hogy egy bagoly, amely az ablaka alatti vadgesztenyén ült a sötétben, a nagy zajtól meglepetve egészen kerekre nyitott sárga szemét.

*

A politikus gróf a kerületébe ment korteskörútra. Elvitte az autót hajnalban. A fiúnak meg kellett várni a tizenegyes személyvonatot. Pedig kínos volt ott ügyeleggyni a házban. Hogy álljon oda, beszélni az emberekkel?

Ki akart szökni a faluba. Nem búcsúzik senkitől, beül a jegyzőhöz diskurálni, amíg a vasút ideje elérkezik. A holmiját már összepakolta, majd telefonál, hogy a bőröndjeit vigyék az állomásra.

Kidugta az orrát a teraszra – üres volt. Lement a kertbe, és az egyik bokorfordulónál szinte feldöntötte a kerti széket, amelyben hanyatt dőlve a menyasszony süttette magát a kora reggeli nappal. Nem lehetett elurranni mellette, köszönni kellett.

Emma comtesse sírva fakadt az idegességtől.

A fiút ez meglepte. Maga sem tudta miért, de örült. A ravaszsága megsúgta, hogy odaülhet a menyasszonya mellé. Széket hozott a kertből, óvatosan leült. Nézte a lány nyakán a világosbarna pelyheket. A comtesse lábán nem volt harisnya. A lábszára is pelyhes volt egy kicsit, szúnyogcsípések nyomaival. Sohasem kapta még rajta a menyasszonyát ilyen negligzében. Pedig így jobban tetszett neki, mint este, szellemszerűen, nyúlánkan, gondosan megfésülve, hosszú ruháiban. Előbb volt, természetesebb, elérhetőbb. Nagy gusztusa lett volna hirtelen belécsókolni finom szeplőibe, könnyektől sós arcába. Fájt a lelke, hogy elrontotta nála a dolgát.

– Ne sírjon, drágám! – dünnyögte. – Először, nem sírna, ha tudná, hogy milyen szerencsétlen vagyok. Másodsor, disznóság, hogy elmesélték magának ezt a dolgot. Engem kidobhatnak, de magát nem lett volna szabad beleavatni olyasmibe, amit nem érthet. Harmadszor pedig, maga tehet mindenről. Egyes egyedül maga!

A lány indulatosan felcsattant:

– Én?! Azt meri mondani, hogy én?!

– Igen! Maga! – makacskodott a fiú, és egyre lázasabb vitatkozásba kezdtek.

A pedigréjüket és mindenféle anyagi érdeket tekintve a házasságuk ideális műnek ígérkezett. Máshol volt köztük a baj. A vőlegény „belföldi” gróf volt. Hazai készítmény, mint a barackpálinka. A kultúrájának szélső határai: Magyaróvár, a lóversenytér és a Grill. Édesdeden beszélt magyarul, túladunai dialektusban. A menyasszony legalább is Bécsről álmódzott. Sokszor egymásután elolvasta a Lady Chatterley csonkítatlan angol kiadását összes malacságaival. Vigyáztak rá otthon. Gyakorlata nem volt semmi, de aprólékosan kidolgozott elméleteket gyártott magában a szerelem mindenféle formájáról. A fiú viszont sem nem gondolkozott, sem nem beszélt sokat a szerelemről, ellenben csókolózni úgy megtanult Pest elegáns, éjjeli lokáljaiban, hogy az már nem csókolózás volt, hanem szájszészet. Tetszettek egymásnak, meg unták is egymást. Miről diskurálhattak volna eddig? Most aztán kaptak anyagot bőven. Egymás szavába vágtak. Figyeltek, fontos lett minden árnyalat. Egymás vétkeinek számonkérése olyan érdekes volt, hogy a menyasszony észre sem vette, amikor a fiú gyöngéden leszedett a meztelen nyakáról egy katicabogarat.

Reggel nyolckor ültek le egymás mellé. És háromnegyed kilenckor a ház asszonya úgy találta a fiatalokat, hogy csókolóznak. Amennyire nehéz teste engedte, lábujjhegyre állt és elosont, hogy észre ne vegyék. Tetszett neki, amit látott. Szépnek találta, természetesnek. Már az éjjel megijedt, amikor az a másik kombináció nyomult előtérbe. Igaz, szép volna a rang és a mód, ami megszédítette. De az öreg grófné sem volt mindig kövér, volt róla fogalma, hogy a leánya házasesetének intim vonatkozásaiban micsoda technikai megoldásokkal járna, hogy a férj huszonöt évvel idősebb az asszonyánál.

Elment. Hirül vitte a család fejének a békét. A szibarita gróf sóhajtott: hála Istennek! És azt ajánlotta, hogy ne várjanak az esküvővel télig. Tartsák meg már augusztusban, idehaza. A falu olcsóbb, azonkívül jó ürügy lenne, hogy nem hívnak meg mást, csak a rokonokat.

Fél tízkor a ház asszonya visszament a bokorhoz. A csók még tartott. Talán nem az első, de semmi esetre sem több a harmadiknál. Hosszú csókok voltak ezek, tanulmányi bejárás a fiúnak, fölfedezés a lány részéről. A csók szoborpozíciója is csak egy árnyalatnyit változott. A menyasszony valamivel olvadékonyabb lett, a vőlegény tenyere egy fokkal bizalmasabb helyre került.

Az öreg grófné várt egy darabig, amennyi elég lenne egy híg tojásnak, hogy megfőjön, aztán tapsolni kezdett, hogy széthessegesse a fiatalokat:

– Én is voltam menyasszony, de ilyen túlzásokat nem ismertek a mi időnkben! – mondta nagyon kedvesen.

A gentryn kívül senki nem volt meglepve az ügyek alakulása miatt. A grófokban, sőt a hozzájuk tenyésztett környezetben is megvan az a sajátság, hogy nem csodálkoznak el semmi emberi dolgon. Tapintat ez, bölcsesség, rutin, jogcím mindenkinek a számára, hogyha úgy esik, szintén elkövethessen valami furcsa dolgot. Ez pedig furcsa dolog volt. Mindenki tudta, még a tizenhat éves, második inas is, aki a vőlegény holmiját visszapakolta a bőröndből a kaszniba, hogy itt nem bűnbocsánatról van szó...

Éppen ellenkezőleg. A vak is láthatta, hogy milyen jót tett a bűn. A vőlegény egészen elveszett pozícióban volt már, el is savanyodott volna bizonyosan a ház környékéről lassankint, ha nem követi el azt, amit elkövetett. A tette olyan volt, mint a hirtelen kigyúló acetilénfény. Új megvilágítást adott a tájnak. Manifesztált valamit. Lidérccláng lobbant a kincsen, elárulva egy fiatal férfi gazdag nyersanyagkészletét.

Ebédig a menyasszony szája egészen szétcsókoltatott. Az ajka bizsergett, mintha hangyák mászkálnának rajta. Odavolt, el volt ázva, szerelmes lett fülig. Megkapta elméleteire az első erős, gyakorlati galoppot. Miért nem történt eddig köztük ilyesmi? Homályosan érezte, hogy csakugyan ő tehet róla egy kicsit. Sokat beszélt Huxleyről, Toscaniniért rajongott, fensőséges volt, lilimokat tenyészített a homloka körül, a fiú nem merte úgy megfogni, mint egy pezsgőslányt. Most túljutottak a dolgon, meg voltak elégedve egymással. „Hát ilyen ez a lány?!“ – gondolta a vőlegény. Sose hitte volna, hogy „ez van benne“. Büszke volt, boldog. Gazdatiszti ravaszágát majd elfújta a „holtomiglan-holtodiglan“ mámorító lehelete.

Jött, hosszú pulykacsontjaival, a hegyes könyökű Berenice, a csuklóján egyiptomi karpereceivel, téglaszínűre festve, indigókék szempillákkal. Egy titkos, lapos mosolyt menesztett a vőlegény felé, mintha gratulálna, vagy emlékeztetni akarná valamire. Az volt a kabalája, hogy mindenkinek szerencséje lesz, aki megérintette. Jól esett neki az is, hogy Mosonyi alulmaradt. Hetekig tartó, nehéz „lelki ügye“ volt egykor Mosonyival, és nem tudta soha megbocsátani, hogy a férfi abbahagyta őt, amikor neki még kedve lett volna a folytatáshoz.

Az „oroszlánvadász“ kissé érzékenynek látszott, mint egy megbántott vénkisasszony, pedig belől nagyon megkönnyebbült. A veszély elmúlt önző magánya fölül. Tudta, hogy életveszélyes nehéz ételt ennie. Hála az égnek, hogy elvitték előle a csábító tálat.

Licivel a jobbik eset történt odalent az éjszaka. A mátkája nem hagyta el, csak megverte. Nagy, kék folt volt a szeme alatt. A haja fájt, a füle fájt, minden porcikája fájt. Mégis boldog volt, az egész ügy középpontjának képzelte magát. Elég szemtelen volt hozzá, hogy kissé lesajnálja titokban a menyasszonyt. „Ha ő akarta volna!“ A jövője felől is megnyugodott. Igaz, hogy megverték, mégpedig kegyetlenül. Mégis kihámozta sok jajongása és sivalkodása között is élesen figyelve, hogy az embere pacuha természet, megnyergelhető.

Károly komoly képpel hordta körül fehér cérnakesztyűs tenyerén a tálat. Ő is magán viselte az éjszaka nyomait, annak a szeszélyes csikarásnak az alakjában, amely olyan volt a bal arcán, mint egy komplikált török aláírás valami mohamedán levélen. Engedelmesen hajolt oda a vőlegényhez a sült kacsával. Nem volt már féltékeny, nem haragudott, sőt nem is szégyellte már magát. A baj túlságosan felülről jött. Ha Lédának volt valami földi embere, bizonyos, hogy az sem sértődött meg túlságosan a hattyú miatt.

Hunyady Sándor: Aranyifjú

Elég régen már az egyik osztrák játékkaszinóban ellenszenvesen jó külsejű krupié asztalánál ültem. A krupiót „gróf úrnak“ szólította a kollégája, amikor a munkában fölváltotta. Az ilyesmi nem nagyon ritka, rendszerint nem is különösen érdekes. De ennek a krupiónek az esete elég érdekes volt, ahogy később elbeszéltek nekem. Amiért most megpróbálom tovább mesélni. Kitöltve a hézagokat és kisség elmaszkírozva az alakokat. Mert undok bűnügy ez. Még egy országot sem illik kompromittálni vele. Nem is fontos, hol történt? A nagyvárosok és világfürdők bizonyos szempontból és bizonyos negyedekben tökéletesen egyformák. Mindössze annyit mondok, hogy a színhely nem Ausztria. A gróf messzi idegenből került oda új életet kezdeni.

A szoba csak hotelszoba volt, de nagyon fényűző amilyenek luxushotelekben luxus-lakosztályokhoz szoktak tartozni. Kék, arany, fehér. A széles, mennyezetes barokk ágy arany lábakon állott. Az ágy alatt

sovány, borotvált, szőke férfi feküdt, a kezén gumikesztyű, a zsebében szivacs, kloroformos üveg és egy nagyon élesre fent, keskeny pengéjű borotva.

A komorna egészen a falig hátrált, ahol leült és kissé előrehajolt:

– Még így sem lehet az ágy alá látni! – mondta megnyugtatóan.

– A fene egye meg! Drukkolok! Szeretném abbahagyni az egészet! – mondta a férfi az ágy alatt kellemes, mély, dűnnyögő baritonján.

– Hát akkor hagyjuk! – felelte idegesen, kissé lenézően a komorna. Nem volt csúnya nő. Sasorra volt, kreol bőre, a bal arcán barna anyajegy, kicsit kancsított.

A férfi nem válaszolt. A feszült csönd, amely az ágy alól érkezett, azt érezte, hogy az az ember, aki odabújt, döntött, végképp elszánva magát a tetre.

Finoman volt kidolgozva ennek a gyilkoságnak a terve, akár a csipke. Cselekvő személyei még menetrendi tanulmányokat is végeztek hozzá. Hol, mikor, milyen vonat-összeköttetéseket érnek el? Hová a legjobb menni, amikor a dolog után menekülni kell.

A komorna tudta, hogy az úrnője nagyon szabályosan él. Mindig éjfél után érkezik haza, mindig részegen. Le kell vetkeztetni, meg kell fürdetni, oda kell készíteni éjjeli szekrényére fél pohár vizet a veronállal. Az asszony megissza az altatót. Magára zárja az ajtót, lefekszik. Igaz, hogy gyöngyét az ágyban sem veszi le a nyakáról, de milyen könnyű végezni egy alkoholtól és veronáltól kábult, alvó nővel. Magához sem tér, már a másvilágon van, lehet menni a gyönggyel. Mert a komorna és a sofőr a gyöngyöt akarta megszerezni. Ez a dolog ugyanis még a gyöngy-debacle előtt történt. A sok szemből fűzött, hosszú lánc megért egy negyedmilliót.

A két cseléd főpróbát tartott a nagy jelenetből. Eloltották a villanyt. A komorna az ágyra feküdt. A férfi előbújt. Fölállt az ágy mellett, kinyújtotta karját, kezével megérintette a komorna vállát:

– Jól van Nelli, fölállhatsz! Látok!

Hogy lesz valaki gyilkossá? Talán születni kell ezzel a képességgel? Vagy olyan a lélek, mint valami mérgekből álló, erős orvosság, amely, ha vegyi összetartása fölbomlik, méreggé válik egészen. A komorna hirtelen azt a képet látta maga előtt, amikor egy csirkét megölnek. Látta az állat vergődését, ahogy hátra csavart nyakából freccsen a vér. Összeborzongott, elképzelve, hogy milyen vesződéses munka lehet ez egy nagyobb alakkal. Aztán elhárította magától a dolgot. Ezt nem ő fogja végezni. Mint egy paranoiás, csökönyösen szilárduló gondolatsor tért vissza belé: „harmincnégyéves vagyok, mi lesz velem tíz év múlva, ha nem csinálok valamit?!” Rettegett az öregségtől és a szegénységtől. Sokat fáj a feje és sokat unatkozott. Az unalom néha még a moziban is elfogta. Ásítózott és gyűlölködött. Sokszor kedve lett volna elpusztítani minden életet a világon.

A férfi könnyelmű volt, buta és hazardér. A szíve olyan izgalommal dobogott az ágy alatt, mint a kártyásoké a játék döntő pillanataiban. Klasszikus esete volt annak, amikor valakin a „rossz befolyás érvényesül”. Nemi rabszolgája volt az anyajegyű nőnek. Szerette az ízt, szagát, eszejárását. Bár ebben a percben nem szerette. Valami halvány terv kezdett bontakozni benne, hogyan mártaná be, hogyan tenné meg felbujtónak a törvény előtt a lányt, ha mégis hurokra kerülnének. És a komorna sem volt lojális. Kész számítása volt, mi módon taszítja el magától a gyilkost, ha baj találna lenni.

Gyanakodva és gyűlölködve figyelték egymást, egyre nagyobb feszültségben, talán egymás torkának esnek, ha két óra körül nem hallják meg a közeledő lift zúgását.

Az asszony, aki a gyöngyöt nyakán viselte, az ajtótól egyenesen a toalettasztal tükréhez suhogott. Megnézte magát.

Amerikai nő volt, vagy talán még tágabban „külföldi” nő. Fiatalos, karcsú alakja volt, vörös haja, szivar alakúra festett, cseresznyepiros szája. Fekete-ciré estélyi ruhát viselt, csincsilla-keppet. Igazán gyönyörű, fehér válla és dekoltázsa volt. De régen elmúlt már ötven éves. Hamis felső fogsora volt, és az arcát egy hónappal előbb varratta föl a füle mögött.

Mikor a komorna a harisnyáját húzta le, idegesen fölkiáltott:

– Juj! Milyen hideg a keze! Máskor melegítse meg valahol. Ne érjen ilyen hideg kézzel a bőrömhöz!

Ezen az estén nem akart fürödni, sem lefeküdni. Az altatós poharat ingerülten eltolta:

– Ne erőszakoskodjék! – förmedt rá a lányra.

A komorna bocsánatkérően hízelgett:

– Máskor mindig így szoktuk csinálni, madame!

Az asszony nem felelt. Némán válogatott a házi köntöseik közt. Fölvette a legszebbet. A parfümös üveg dugójával megérintette a tarkóját. Leült a tükre elé, igazgatta az arcát:

– Másik szempillát kérek! – mondta türelmetlenül.

A komorna, amikor a határozott parancsra ki kellett mennie a szobából, szilaj tekintetű vetett az ágy felé, legalább szólni lehetne annak a marhának, ott alatta, hogy a műsor megváltozott!

A sofőr azonban, bár kissé tompa esze volt, észrevette, hogy valami nincs rendben. A nő nem feküdt le. Az ágy alól látta ezüstpapucsba bújtatott, meztelen lábát, a bokán az öregség kék érével. Majd lenyúlt egy kövérkés, gyűrűkkel borított, nyugtalan kéz, és bepúderezte a két lábat fehér felhőt keverve.

A gyilkosjelölt elkecseregett. Még az is átvillant agyán, hogy csak őt akarják megfogni. Aztán kopogtak az ajtón. Halk kopogás volt, a röstelkedő bűn jelentkezik ilyen csöndesen.

A sofőr megijedt, de a szorongása mégis enyhült, mert magyarázatot kapott az aggodalmára: várt valakit a dög!

Férfi érkezett a szobába. Frakkban lehetett, olyan cipője volt, amilyent férfiak estélyi ruhához viselnek.

A lábak közeledtek egymáshoz, suttogó hangok hallatszottak, majd csönd lett. „Most csókolódnak!” – érezte meg a sofőr, és mélységes erkölcsi felháborodás töltötte el. „Ez a vén dög! Disznóság!” Később eltűntek a lábak. Akikhez tartoztak, leültek vagy lefeküdtek. A sofőr erkölcsi lázongása megerősödött. „Ki lehet ez a disznó?!“ – törte a fejét.

A látogató D'Adjuda gróf volt, meghatározhatatlan származású és nemzetiségű arisztokrata. Belga útlevelel utazott, de semmi esetre sem volt belga, inkább lehetett dél-amerikai spanyol, portugál, levantei, esetleg francia. Kitűnően tudott angolul, még jobban franciául. Mindenhová meghívták, pólóistállót tartott, kártyázott, táncolt, a lóversenyen rettegtek tőle a bukmékek. Volt benne valami szívós és félelmes kedvesség, amely fönntartotta a társaságban, pedig idegessé tette a nyugodtan emésztő gazdagokat azzal, hogy teljes homály fődte a jövedelmeinek eredetét. A nők azonban fönntartás nélkül imádták, talán éppen a rothadtsága miatt. Nyurga volt, finom orra, szép kis füle, hízelgő hangja, beteges színű, gyöngéd arcbőre esti világításnál gyöngyházfényűnek látszott.

A sóhajokkal telt csönd után fojtott, de élénk diskurzus kezdődött a pár között. Az asszony úgy beszélt, mint egy színésznő. Megcsillantotta Sarah Bernhardt régimódián patetikus színeit és Orska kokainos hisztériáját. Majd egy-egy pillanatra olyan lett, mint saját maga; tragikus, vén, komisz pofa, hangja az egyenletes halk, angol beszédből riadtan fölkiáltott. A férfi inkább suttogott. Lágy suttogása, mint a pókhálósál gombolyodott az asszony idegeire.

A sofőr alkoholszagot érzett az ágy alatt. Üveg csendült. „Whyskit isznak!” – Most már tudta, hogy ki a látogató. Megismerte a hangját. Sokszor vitte úrnőjének kocsiján. Félt tőle, elszánt embernek tartotta a gróft, aki vele is hideg megvetéssel bánt, mint minden cseléddel.

A pár anyagi természetű dolgokról beszélt. Mind a ketten panaszkodtak. A férfi turfveszteségeket, lejáró váltókat, nagy zsetontartozást emlegetett. Az asszony kimerült csekkszámjáról regélt.

D'Adjuda gróf megnyugtatta barátnőjét, hogy nem azért közölte vele bajait, mintha segítséget várna tőle. Csak éppen kiömlött belőle. Egyáltalában fáradt, nincs kedve küzdeni sem, omolják össze minden. Végigfeküdt az ágyon. Megrendítően tudott feküdni, szólnia sem kellett, nyurga lába mozdulatlanul is zseniálisan fejezte ki az öngyilkosság előtti hangulatot.

Az öreg nő talpától a fejbúbjáig végignézte az ágyán heverő szépfiút. Hirtelen a nyakához nyúlt, izgatott keze a gyöngye kapcsát kereste:

– Odaadom a gyöngyöm! Tudom, mi a kötelességem!

A fiú nem mutatott örömet, de nem is sértődött meg. Ravaszul hallgatott. Sima kezét, mint egy képzett orvos, jól kiválasztott helyen az asszony térdére tette, lehetetlen ellenállni az ilyen hatásnak.

A nő belelovalta magát a drámai megalázkodásba. Rikácsolt, hogy jól tudja, mennyi minden áldozatot kell hoznia egy morzsányi gyönyörért. Fölborzolta a haját, zokogott. Majd kijózanodva azt a gyakorlati ajánlatot tette a gavallérnak, hogy vigye el a gyöngyét. Adja el diszkréten, vagy tegye zálogba. És osztozzanak meg majd a pénzen.

Mintha a végzet trombitája recsegte volna a sofőr fülébe ezt a mondatot: „odaadom a gyöngyöm!” – Hallgatózott és kombinált az ágy alatt fekvő, egyre fájóbb derékkal. Igazán könnyű volt kiszámítani, hogy váratlanul egy másik akarat keresztezte az ő akaratát. Mintha ő állna a társadalmi morál alapján, ismét mélységes fölháborodás töltötte el.

Szótárának minden durva kifejezését a fiú fejére öntötte, gyomra szinte megfájdult a lenyelt szitkoktól. Fölháborodása egyre lángolóbb lett és keserűbb. Az aktuális esetről átvonatkozott az élet minden dolgára. Elnyomottnak és üldözöttnek érezte magát, akit kismizmiztek a hasznos jogokból. „Nincs igazság! – gondolta gyűlölettel. – Ez az alak idejön a frakkjában, és simán sikerül neki az, amiért én kockára tettem az életemet!”

„Odaadta a gyöngyét! – De vajon odaadta-e már?! – Vajon viszi-e már ez a selyem?...Vagy rajta lesz a nyakán még, amikor elalszik?!” Ezt nem lehetett kitalálni az ágy alatt. De a sofőr már nem is vágyakozott túlságosan az ékszerre. A vágyát csiga mászta meg. Feldühítette és letörte a másik terv, amellyel összeütközött. „Fulladjanak meg a gyöngyűkkel!” – gondolta. – Menekülni szeretett volna már. Elmenni az ágy alól. Kinyújtani a derekát, megszorogatni a nyakát. Tüsszenteni, cigarettára gyújtani, mozogni, közelről hallgatni az édes zenét, amely a nyitott ablakon keresztül szűrődött valahonnan.

Amikor a fiú elment, az asszony úgy sejtette, hogy amit odaadott, mégis túl drága dolog volt. Megsimogatta nyakán a gyöngy üres helyét. Akár a fejét vitték volna el. Mintha meleg víz folyna rajta, úgy érezte még mindig a babája undorodását. De hát ezt már megszokta. A fő, hogy mégis „benne volt valamiben!” Most már megitta az altatót. A fogát beletette egy pohárba. Pillanatig gondolt rá, hogy becsöngeti a komornát. De fáradt volt a fürdéshez, ideges, nem akart látni senkit. Odament a falba épített szekrényhez, kinyitotta az ajtaját, hogy friss pizsamát vegyen ki éjszakára.

A szekrény ajtaja egészen a földig ért és belül tükör volt rajta végig. Erre nem gondolhattak a gyilkosok. A kristálylap hidegen csillogott, és mintha csúfolódna az emberi elővigyázatosság végességén, megduplázva a szoba perspektíváját, szép tisztán, világosan megmutatta a sofőrt, aki ott feküdt az ágy alatt, éppen szemben a kinyitott szekrényajtóval.

A nő fölsikoltott:

– Ki van ott?!

– Ne féljen! Nem bántom! – suttogta fenyegetően a férfi, és a keze, a válla már megjelent, ahogy sebesen bújt ki az ágy alól.

– Segítség! – visította az asszony. Illetőleg akarta visítani. A toroka összeszorult, csak belül visított a mellében, a száján nem jött ki erősebb hang a csirke rémült csipogásánál.

Ki tudná pontosan megmondani, hogyan történik az ilyesmi? A sofőr elszánta magát valamire az ágy alatt. Aztán eltűnt a cél, amelyért gyilkolni készült. De az előre elképzelt mozdulatok még benne voltak az idegeiben, amikor megfogta az asszony karját, aki éppen a csengő felé nyúlt. Hirtelen keresztülcikázott rajta, hogy milyen csúnya lenne, ha a nő összeordítaná a házat, ha itt csípnék, kezén a gumikesztyűvel, zsebében a kloroformmal és a borotvával! – Priusza is van már, az ő élete csupa folt és rádiózás. Mire ítélnék? Évekre! Aztán itt volt maga a nő, akit nem lehetett sajnálni. Itt volt a markában, kifestve gyönyörű vállával, arcába lehelte a whyski gőzét. Birkózni kellett vele, mégpedig keményen, mert még egy ilyen elpusztult test is roppant erőt tud kifejteni, ha azt érzi, hogy az életét kell

megvédeni. A nő megkarmolta. Amikor befogta a száját, hogy ne visongjon, megmaradt alsó fogsorával a tenyerébe harapott. Az összegyűlt düh, csalódás, bosszúvágy, rettegés, undor és idegesség együtthatása tette, hogy a szőke sofőr végigvitte a dolgot...

A test sokkal kisebbnek látszott, mint mikor élt. Az ágylepedőbe csavarva feküdt a földön, a vásznon piros foltok ütöttek át, mint a csersznyekompót leve.

A komorna előjött kamrájából. Ott állt a két gyilkos a halott mellett. Gyűlölettel néztek egymásra. Az ablakon megjelent a hajnal kék világossága. Öt óra múlt, a szálloda személyzete még aludt. De kint a folyosó szőnyegén már dolgozni kezdett egy porszívógép, behallatszott a zümmögése.

Az anyajegyes nő arca, szája elferdült, mintha a szél ütötte volna meg. Szárazon mondta:

– Reggel van. Remélem, tudod, hogy most már nem lóghatunk meg?! Minden vonatunkat elszalasztottuk. Délig ide föltétlenül bejön valaki. Telefon van és rádió. Ha hamarabb nem, a határon bizonyosan elcsípnek! – tekintete a cseresznyefoltos csomagra tévedt, szemefehérje sárga lett az epétől, amikor visszanézett a társára. „Ilyet csinálni, ingyen!”

A gyilkos esze megállt, bambán bámult maga elé. Lehúzta vékony hártya kesztyűjét, cigarettára gyújtott. Tehetetlenül kérdezte:

– Mit csináljunk?

– Gondolkozom! – felelte hidegen a komorna. Erőfeszítés látszott az arcán, szemöldökét összevonta, mint a sakkozók. Aztán megint fölillant szemefehérjén az epés, sárga fény:

– Nem tudunk már elmenni. Elkéstünk. Miért is mennénk?!... Nem csináltunk mi semmit! Te nálam aludtál a kamrában, máskor is megtörtént. A vőlegényem vagy. Aludtunk, nem tudunk semmiről!... De ennek a másiknak itt a hamutartón az elaludt cigarettája!... a poharakon a keze nyoma. Látták feljönni, látták elmenni!...

A gyilkos diadalmasan közbevágott:

– És nála van a gyöngy. Elvitte!

A komorna sápadt arcán mintha megsötétedett volna az anyajegy. Körülnézett a szobában.

– Most az a legfontosabb, hogy te utánad ne maradjon itt semmi nyom!

A gyilkos foga vacogott:

– Én kimegyek innen! Nem bírom!

– Menj! – mondta nyugodtan és lenézően a nő. – Eridj a szobámba, feküdj le! – szinte súgva tette hozzá, inkább magának: „állat!”

A gavallér, amikor elment, felcsöngette a liftet. A portással benzint töltetett az öngyújtójába és taxiért telefonáltatott. Zsebében megtapintotta a gyöngyöt. Számítgatta, hogy mennyit kaphat érte? Nem vesztett. Nem volt igaz, hogy becsületbeli adósságokat kell fizetnie. De sürgős szüksége volt egy csomó pénzre. El akart utazni. Meg akart szöktetni egy gazdag angol lányt. Már túl volt azon, hogy elcsábítsa, a kezét is megkérte márt. A pedáns és óvatos család azonban elutasította. Nem volt más hátra, mint hogy elvigye erővel, kompromittálja. Maga a lány is úgy érezte, hogy fait accomplit kell teremteni a családjával szemben. Nagyon fiatal volt a lány, akarattalan, puhára főzött. D'Ajuda nappal foglalkozott vele, délelőttönként, pólóringben és bricseszben, mialatt az amerikai nő aludt, vagy a bőrét preparálta estére. Ez elég fáradtságos munka volt, de hát az élet nehéz. A szép, hosszúlábú, formás fiú a zsaroló gyönyörét élvezte, hogy személyének milyen határozott értéke van, ha valahol meg akarnak szabadulni tőle, ahol már bizalmasabb kapcsolatokat teremtett.

De ez csak szellemi öröm volt. Egyébként rosszul érezte magát. Émelygett, mintha sok kozmás tejet ivott volna. Nem egyszerű dolog fél éjszakát együtt tölteni az olyan hölgygel, mint Mrs. Pilkington. Rossz szájíze volt, szeretett volna valami fiatal nővel gargarizálni az öreg nő után.

Gondolt egyet, betért egy játékkaszinó grilljébe. Körülnézett és kiválasztotta az egyik pezsgőslányt. Kedves kis lány volt, hamvas, festéktelen, tizennyolc éves. Hosszú első-fogaival a nyúlra emlékeztetett.

Ötkor vitte haza, és félhatkor már megunta a lányt. De lusta volt elküldeni. Föl kellett volna miatta kelni az ágyból. Figyelni, hogy ne csenjen el semmi apróságot, mert a lakása teli volt arany tárcával, versenyeken nyert serlegekkel, érmekkel és más csecsebecsékekkel. Plümónak tekintette a lányt, párnának, takarónak, puszta változatosságának az összegyűrt ágyban. Közömbösen keresztültette rajta a lábát, és nyitott szájjal, hanyatt fekvé elaludt, mint egy kifáradt hős a csatamezőn.

Későn ébredtek föl, összeölelkezve, ami nem szerelemből történt, hanem önkénytelenül, álmutban. Kibontakoztak egymásból. A szerény anyagiak elintézése után a lánynak két kérése volt. Először: szeretett volna valami utcai ruhát hozatni hazulról, mert az éjszakai munka-kosztümjében volt, ezüst laméében, ezüst szandálban, mezítláb röstellt fényes nappal úgy menni haza, mint egy paradicsommadár. Másodszor: szeretett volna megfürödni. Nagyon imponált neki a fiú fürdőszobája, amely dúsan föl volt szerelve mindenféle pipereeszközzel, mint egy kokotté.

A gavallér visszautasította mind a két kérést:

– Nem szeretem, ha idegenek fürdenek a kádamban! – mondta finnyásan a lánynak, akivel együtt aludt az éjjel.

Sürgette a vendégét:

– Siess! Mit készülödsz annyi ideig? Fésülködj meg majd odahaza.

Végre déltájban egyedül maradt. Ekkor fölhívta telefonon Negropontes urat, az ékszerészt, és sürgősen magához kérte fontos, bizalmas és nagyszabású üzleti ügyben.

Az ékszerész dúsgazdag, nagyvilági ember volt, előkelő klubokba járt, szinte fontosabb volt számára a drágakő-üzletnél a társasági élet és a tőzsde. Mégis, szinte elpirult az izgalomtól, amikor a fiatal gavallér telefonüzenetét megkapta:

– Repülök! – rajongta a kagylóba. Szegfűt tűzött a gomblyukába, és útközben lestoppolta az autóját egy virágkereskedés előtt. Vett tíz szál tearózsát, hogy ne állítson be üres kézzel ifjú barátjához.

Negropontes úr ötvenes, fényesen kopasz, festett bajuszú, elegáns, molett férfi volt. És csöppet sem a kínálkozó üzlet izgatta, az üzleteit rendszeren a vállalatának bizalmi emberei intézték. De szerelmes volt egy kicsit D'AJuda grófbá. Régóta figyelte az életét. Szerette volna, ha bajba kerül, hogy bizonyos föltételekkel kiséghthesse. Tett is neki néhányszor formális ajánlatot, amelyeket azonban a gavallér szemérmesen, de nem véglegesen elutasított.

Negropontes úrban valami halk sejtelen mozgott, hogy talán most érkezett el az alkalmas pillanat. Nem lesz olcsó ügy, számítgatta. De keleti vére lángolt. És úgy jelent meg a fiú lakásán, mint egy színésznőnél. Kecsesen átnyújtotta a virágot, szimatolta a levegőt, közeljárt hozzá, hogy kezét csókoljon.

A gavallér megmutatta a gyöngyöt. Kacéran és fenyegetően viselkedett. Bocsánatot kért, hogy reggeli pongyolában van félig mezítelenül.

Az ékszerész elsápadt:

– Ismerem ezt a gyöngyöt! – mondta halkam, ijedten. És irtózva tette le a láncot, mintha vipera lenne.

A fiú mosolygott. Néhány homályos célzást tett rá, hogy mennyi bajt tudna szerezni kedves barátjának, ha indiszkrét lenne, viszont milyen kellemessé válhatna az összeköttetésük, ha okosan viselné magát.

Az ékszerész nem alkudott. Habozás nélkül belement a gavallér árajánlatába. A kalapját, kesztyűjét kereste ideges szemével.

– Sietek! – mondta. – Intézkednem kell, hogy folyósítsák önnek a pénzt!

A fiú barátságosan, szinte melegen nézett utána, amikor elrohant: „Hogy igyekszik! Hogy tetszem neki!” – gondolta. Volt benne valami a kislány piruló örömeből, aki érzi, hogy szeretik, bár kissé kényelmetlen,

hogy nem viszonzhatja tiszta szívből ezt a szerelmet.

Fütyörészve sétált a dolgozószobájában. Az inas már régebben bekészítette a postáját. Belepislantott a leveleibe. Kibontotta a déli újságot. A lap utolsó oldalán terjedelmes tudósítás volt Mrs. Pilkington tragédiájáról. A gyilkos még nincs meg – közölte a tudósítás –, de a rendőrség már nyomon van. A tettes magával vitte az áldozat híres, rózsaszín gyöngyét.

Amikor a gavallér elolvasta a cikket, káromkodni kezdett dühében. A halott asszony számára nem volt egy futó gondolata sem. Csak sajátmagával foglalkozott. Mi lesz vele? Mintha a cikkben egy csomó nyomtatott nyilat látott volna, amelyek a hegyükkel mind feléje mutatnak. Nem hitte, nem akarta hinni, hogy valaki őt tarthatná gyilkosnak. De milyen botrány lesz körülötte! Őt is ugyanaz a fajtájú erkölcsi fölháborodás bőszítette föl, mint a sofőrt az ágy alatt. Mert mindenki nagyon érzékeny, ha tevékenységében egy idegen bűn zavarja.

Most már értette, hogy miért volt olyan buzgó Negropontes barátja. Ő már olvashatta a cikket, amikor itt járt. Milyen pimaszság, hogy nem szólt! Csak nem gondolja ő is? És hol van most? Hallgat, vagy elkotyogja a dolgot?! – D'Ajuda úgy érezte, hogy először is az ékszerész után kell vágatnia. Fel kell világosítania. Aztán körbe kell száguldani a redakciókat. Fölmenni a rendőrségre. Elébe kell vágni a dolognak, mielőtt őt érné el a dolog.

Negropontes valóban még a délelőtti grapefruit-ja mellé olvasta a cikket, és szörnyű módon megrémült, amikor a gyöngyöt meglátta. Szerelmes fantáziája túlbecsülte a fiúja vakmerőségét. Elhitte róla, hogy gyilkolt, és hogy utána őt próbálja beléhúzni a dolgába, orgazdának.

Messzire elment volna a kaland érdekében, de ez már sok volt. Vannak tévedt nemi életű emberek, akik egy darabig hagyják zsarolni magukat, de aztán egy ponton túl megbokrosodnak. Az ékszerész is ebben a morális hevületben jelent meg a rendőrségen, hogy elmondja tapasztalatait.

A két detektív éppen fürdés után találta a fiút. Borsózöld frottirköpeny volt rajta, inasa a hátát dörzsölte.

A gavallér büszke megvetéssel fogadta a detektíveket, ahogyan a társasági szabályok szerint alsórendű embereket szokás kezelni. Némi huzavona után átadta a gyöngyöt. De semmiképpen sem akarta őket a rendőrségre követni. Fenyegetőzött, hogy mind a kettőjüket elcsapatja az állásából. Előkelő barátait emlegette. Hercegeket, állás nélküli királyokat, aktív minisztereket. A detektívek makacsul álltak, mint a tulkok. Amikor a fiú már nagyon hangos és szemtelen lett, a magasabbik termetű szelíd mozdulattal, kis acélbilincset vett elő a zsebéből.

Erre azután felöltözött D'Ajuda gróf. Még gondolkozott is, hogy milyen ruha illik az alkalomhoz. Végül egy sétára való, barna sportkosztüm mellett döntött. Gondosan kiválasztotta hozzá az inget, a nyakkendőt. Arany tárcáját megtöltötte cigarettával. Föltette a monokliját, és megvető arccal beült a csukott taxiba a két tubákszagú detektív közé.

Az esti lapok már a gavallér nevét is közölték a bűnténnyel kapcsolatban. Még nem írták határozottan, hogy ő a tettes. De a kolerikusabb riporterek elég nyomós célzásokat tettek reá. „D'Ajuda gróf még tagad!” – ez volt az egyik újság cikkének háromhasábosan szedett, frontális címe. És ez a cím fejezte ki általában az egész sajtó hangulatát. Valóságos kis portré-tanulmányok jelentek meg a gavallérról. Kikutatták, hogy élt, kikkel barátkozott, milyen cocktailt szeretett. Reggelre pedig már gyöngéden érintették a cikkek annak a lánynak a személyét is, akit D'Ajuda meg szeretett volna szöktetni.

Ez a lány negyednap meg is jelent a rendőrségen. Kis filckalapban, egy hegyes fejű, hülye és gyönyörű orosz agárral, ahogy tizenkilenc éves úrilányok el szoktak tűnni hazulról.

A lány meg volt róla győződve, hogy Pinto – ez volt a fiú keresztnéve – érte gyilkolt, mert így akart pénzt szerezni a szökéshez. Lelke három álmatlan éjjelen át habozott, hogy merre dőljön. Taszítsa el magától a fiút, a szerelmet és a bűnt? Vagy álljon oda e dolgok mellé? June-nak sok őse súlyos alkoholista volt, tehát a regényes megoldást választotta. Elszökött hazulról, elment a rendőrségre, hogy bejelentse: voltaképpen ő a tettes, a felbujtó, miatta öltek. Végtelen naivságában azt hitte, hogy ezzel segíteni fog Pintón. Megfelezi vele a bűn terhét. Még olyan képzelődése is volt, – mivel a szerelmet rendkívül enyhítő körülménynek hitte –, hogy őszinte és önfeláldozó föllépése után mindketten meg fogják úszni a dolgot

szóbeli dorgatóriummal.

A rendőrség épülete négyemeletes ház volt. Karbolszagú folyosók labirintusa, rengeteg, számozott ajtó. A finom agár mérhetetlenül élvezte ezt a helyet. A pórása feszült, erővel kellett elcibálni minden köpöcsészétől, ahol kíváncsian megállt szimatolni. A lányt összevissza utasították, az egyik ajtótól a másikig. Elkezdett vallani a biciklistályn, folytatta a bejelentőnél. Végül a tizenötödik szobában, az ügyben illetékes rendőrtisztviselő elé került.

Azonnal szembesítették a fiúval. Pinto – micsoda malőr – valami fertőzést kapott már az első nap a cellájában. Szakállpenész támadta meg. A haját lenyírták, viszont nem borotválkozhatott. A feje és az álla be volt kenve sárga kenőccsel és meghintve xelophormmal. Balzac Vautrinjéhez hasonlított, amikor behozták a szobába. De June ezzel nem törődött. Zokogva borult ideálja nyakába.

A gavallér, mikor megtudta, hogy az aranyhala miért jött, dühöngve lökte el magától. Neki sem volt jogi tájékozottsága, de azt igen életrevalóan érezte, hogy ez a dolog tökéletes pszichológiai magyarázattal szolgálna a tettehez, ha valóban elkövette volna.

Elkeseredve szitkozódott:

– Mi a fenének jött ide?! Tört volna ki a lába! Mindenki engem akar besavanyítani?!!

A lány elájult. Fölmosták, mialatt gyönyörű agara bambán szaglászta a jelenlevők cipőjét. A fiút visszavezették cellájába.

A nyomozás vezetésével megbízott tanácsos megvakarta a füle tövét. Nem volt zseniális ember, mint Raszkolnyikov vizsgálóbírája, de nem volt buta sem. Túl világosnak tetszett előtte a dolog. Az összes tanúk vallomása, a liftboy, a portás, az ékszerész, az ujjnyomok a whyskis üvegen, a hamutartón a cigarettavégek és most az angol lány föllépése tökéletes bizonyítékokat jelentettek. Igaz, hogy a gyanúsított átkozódva tagadott. De még a tagadása is bizonyíték volt, oly ronda és szorongatott életre esett rajta keresztül kilátás.

„Ebben az ügyben valami nem stimmel!” – gondolta a rendőrtanácsos. „Intelligens ember nem hagy maga után ilyen tiszta nyomokat!” Nem erőltette meg az agyát különösebben. Csak nézte az előtte lévő feladványt. Türelmesen várta, hogy segítsen neki az idő belerajzolva egy-egy betűt a keresztrejtvény üres kockáiba.

A fiatal arszlánon kívül még négy embert vett őrizetbe a rendőrség. Egy lengyel magánzót, aki azon az emeleten lakott, ahol a gyilkosság történt. Huszonnégy óráig faggatták, de a huszonötödiken el kellett bocsátani. Azt a háziszolgát, aki a porszívógépet kezelte. Ennek a szegény embernek a nyelve nehezen mozgott. Mint Crainquebille, ő sem tudta pontosan megmondani, amit akart. Tények helyett inkább arra hivatkozott, hogy hadirokkant katona. Megverték, de harmadik nap muszáj volt elbocsátani őt is.

Végül ott tartották a rendőrségen a sofőrt és a komornát. Nem irányult ellenük konkrét gyanú. Pusztán bürokratikus eljárásból történt, hogy őrizetbe vették őket. Nagyon közel voltak a büntett színhelyéhez. Hátha többet tudnak annál, mint amennyit beszélnek?!

A komorna nagyon elegáns volt, sima, sötétszürke, angol kosztümjében, mint délelőtti sétáján egy úrhölgy. Amikor tanúvallomását megtette, el akart menni. Nem engedték ki a szobából.

– Szóval letartóztattak?! – kérdezte sértődött mosollyal.

Megnyugtatták a finom rendőrségi disztinkcióval, hogy mindössze őrizetbe van véve. „Kérem! Ha ez így szokás!” – mondta udvarias belenyugvással a nő. Mindössze annyit kért, hogy engedjék meg, beszélhessen vőlegényével, a sofőrrel. Üzenni szeretne vele a városba. Nem engedték meg. Különben sem lenne értelme. Hiszen az sem mehet ki az épületből.

Ez már megijesztette a komornát. Úgy mutatta, mintha nagyon meg lenne lepve, bosszankodna, de a hatóságok iránti tiszteletből elnyomná az indulatát. Olyan tehetségesen viselkedett, hogy még bocsánatot is kértek tőle, az elkerülhetetlen kényelmetlenségért. Bevezették egy üres szobába, ahol kérlelhetetlenül csöpögött az elromlott fali vízvezetékcsap. Nem csukták rá az ajtót, csak betették. A nő leült, nézte az asztalt, a kiszáradt tintatartót. Összeszorította száját. A sofőrrre gondolt. Elég okos-e? Nem

követ-e el vajon valami ügyetlenséget?

A sofőr úgy tett, mintha nagyon mérges lenne, amikor közölték vele, hogy maradnia kell. Magyarázgatta, hogy dolga van. A garage-ba kellene vinni a kocsiját. Engedjék ki, csak tíz percre. Visszajön. Becsületszavát adja.

Tőle nem kértek bocsánatot. Leintették. Bevitték egy másik irodába, ahol két altiszt poros aktákat rendezgetett. A sofőr előbb beszélgetni próbált a szolgálkkal. Aztán, bárhogy meg volt ijedve, elaludt egy hivatali fapadon, fejét hátratámasztva a falnak. Alvó arcán megjelent lelkének nyugtalan párja.

Három nap alatt nagyon sokszor hallgatták ki őket. A tanúvallomásuk eleinte pontosan összeillett, hiszen a tett hajnalán alaposan megbeszélték egymással a szöveget. Aztán ellentmondás kezdett mutatkozni közöttük. Oly észrevétlenül történt, hogy eltértek az eredeti alapról. A sötétség tette, a magány rémülete. Az első nap semmi nyomot nem adtak, amely D'Ajuda gróf ellen szölt volna. A komorna igen rafináltan ezt a viselkedést találta helyesebbnek. A második napon sejteni engedtek valamit. A harmadik napon pedig már nyíltan vádolták. Hallották a gavallér hangját, hallották a veszekedés zaját. A sofőr szerint sikoltást is hallottak, de azért nem keltek föl, mert azt hitték, hogy a pár ilyen módon enyeleg egymással.

Lomhán, de halálos biztonsággal szaporodtak az akták, a jegyzőkönyvek, a kopott könyökvédős rendőrségi díjnok közömbösen íratta alá minden kihallgatás után az őrizetbe vettek vallomásának tollba mondott szövegét.

Az első két nap valami irodafélében aludtak. A másodikon levitték őket két szűk, egyszemélyes cellába. „Ez már a börtön?!” – kérdezte sötét mosollyal a komorna. A profosz nem felelhetett erre. Szimpla altiszt volt, nem is sejtette, milyen ügyből kifolyólag került hozzája a „hölgy”.

A nyomozást vezető tanácsos most már kétségtelenül érezte, hogy „itt van valami!” – Ehhez nem kellett nagy elmeél. A két fogoly óráról-órára rosszabbul viselkedett.

Nem tehettek róla. Ha valaki bevesz egy aszpirint, negyedóra múlva akkor is megizzad, ha a legnagyobb jellemerővel próbálja ezt a fizikai tünetet megakadályozni. A gyilkosokban pedig hatalmasabb szer dolgozott, mint a szalicil.

A tanácsos két napig arra gyanakodott, hogy a bűntársai a grófnak. A harmadik nap különválasztotta ügyüket. És az utolsó éjjel ravasz keresztfaggatásokkal és ötperces szembesítésekkel teli, drámai finise után kint lihegett az „ügy”, kiderítve, mezítelenre vetkezve, mint egy darab gőzölgő, véres hús, amelyet épp most akasztottak föl a mészárszék vaskampójára.

A rendőrtisztviselő önelégülten kezet fogott sajátmagával a lelkében a siker miatt. Holott az érdem nem az övé volt, hanem az évezredek alatt kiépült kopómetódusé. Sőt nem is volt siker. Az ilyenfajta gyilkosokat mindig megfogják. Gyilkolni nagyon nehéz. Azok a zsenik, akik következmények nélkül gyilkolhatnak, miniszterek lesznek, nagy költők, tudósok, Nobel-díjat kapnak működésükért.

A gyilkos pár számára a harc új szakasza következett. Most kifejthették azt a tervet, amely szinte a tett kigondolásának pillanatában megszületett mindkettőjükben. Hogy mártsák be egymást, hogy tolják egymásra a bűn nagyobbik részét?

A sofőr brutális durvasággal, aljasul viaskodott. Mialatt egész furcsán, újra meg újra elfogta az a morális főlháborodás a világ gonoszága miatt, amelyet akkor érzett először, amikor az áldozat ágya alatt fekvé meglátta a gavallér lakkcipős lábát.

A komornában viszont csak egy óráig lánogolt az élet ösztöne, aztán feladott mindent. Elképzelte, hogy mi jöhet ez után? Sok év. Egymás mellé tett ezer meg ezer egyforma nap, kemény böjt, unalom, a női fegyházak durva fehérműje, csíkos ruhája, facipője, a priccs, a piszkos bádognorsóban az állott víz, a börtön ammóniaszagú, homályos alvilága. Inkább a halálra vágyott, akár a pokolra is. Milyen a pokol? Bíborszín. A kínok, mint izzó neoncsövek húzódtak benne. Söhajtott a halál után, hogy elvágják a nyakát, vagy megfojtsa a kötél, és kinyújthassa kék nyelvét az emberekre. Szerette volna, ha megsütik, széttépik húsát odalent, hogy sikoltozhasson és átkozódhasson. Közben csöndesen mosolygott, sötétkarikás szemét félig lehunyva. Vonta magára a bűnt, mint egy piszkos paplant, oly rettentő részleteket árulva el lelkéből, hogy annak a sokat próbált, közömbös, öreg rendőrségi díjnoknak a

kezében is megállott a toll, aki a vallomását körmölte.

Nem kellett volna megtenni, de a rendőrségben is van szív, ennek köszönhette D'Ajuda gróf, hogy hajnali ötkor felköltötték, rögtön a komorna döntő vallomása és beismerése után.

A tanácsos gratulált neki, és bocsánatot kért tőle. Teát, fagyaltot, sherryt, feketekávéhozattak a számára. A detektív főnök, mivel a személyzet éjszaka nem volt bent, saját kezűleg hozta föl a raktárból a gróf holmiját. A botján madzagos cédula lógott a sorszámmal. A felöltőjét és a kalapját szabály szerint fertőtlenítették, undor volt hozzájuk nyúlni.

A gavallér, amikor a jó hírt közölték vele, először fölsóhajtott, aztán tombolni kezdett.

– Hülyék! Ökrök! Mindnyájukat elcsapatom! – szidta és fenyegette a rendőröket, akik alázatos türelemmel viselték el az átkok zuhatagát. Belátták, hogy ennek az úriembernek az életében csakugyan mélyreható zavarokat okoztak.

Nincs ember, akitől annyi szerkesztő és hatósági közeg kért volna bocsánatot egy hét alatt, mint D'Ajuda gróf. Az újságok hosszú, meleg rektifikáló cikkeket írtak. Azelőtt nem voltak papírjai, amelyek az ártatlanságát igazolták. Most százféle erkölcsi bizonyítványa volt. Levele, akta-másolata, okmánya pecsétekkel és a rendőr-prefektus aláírásával.

De hiába minden, oly hirtelen és tökéletesen kikerült a forgalomból, mintha meghalt volna.

Elment a klubjába. Ahogy leült, a komornyik hozzálépett, és levelet nyújtott át neki, amelyben a háznagy mély tisztelettel és nyájas barátsággal arra kérte, hogy a választmány döntéséig szüntesse be látogatásait.

A levelet a dohányzóban olvasta el, megszokott foteljében. Pillanatig arra gondolt, hogy azonnal magyarázatot követel a pimaszságért, és ha kell, tettleg inzultálja a választmány tagjait. Aztán belátta, hogy ennek nem sok értelme lenne. Kicsit még nézegette az újságokat, majd elment. Helyesebben „távozott”. A boyok feszesen tisztelegtek előtte, amikor lesétált a lépcső piros szőnyegén. A vesztibülben föltette a cilinderét. Aki ránézett, nem hitte volna, hogy ezt az urat innen kidobták.

Az angol család, amelyhez June tartozott, eltűnt. Hozzá intézett levelei visszaérkeztek. Egykori barátai nyílt hidegséggel utasították vissza közeledését, vagy azzal a túlzott szívéllyességgel tértek ki előle, amely még rosszabb, mintha valakinek nem köszönne. Így aztán roppant unalmassá vált számára a pompás, babérillatú hely kék tengerével és pazar hoteljeivel.

Az anyagi nehézségek is jelentkeztek. D'Ajuda gróf abból élt, hogy „gavallér”, és ezt az üzletet nem folytathatta, mióta erkölcsi bizonyítvánnyal rendelkezett.

Megpróbálta pörrel fenyegetni és zsarolni az újságokat, amelyek írtak róla. De nem kapott e vállalkozásához ügyvédet. A rendőrségen bejelentette igényét a bűnjelként lefoglalt gyöngyre. A gyöngy az övé! A szerencsétlen áldozat neki ajándékozta.

A hatóságok az elhunyt családjához utasították. Ez azonban kényes dolog volt. A szerencsétlen amerikai nő holttestét nem szállították haza, hanem ott hantolták el a szép latin temető sötét ciprusai alá. A família nagy része átjött az Óceánon, és néhány hétre összegyűlt a sír körül egyesítve a kellemest a hasznossal, a részvétet a szórakozással. Zenés helyre nem jártak, és fekete karszalagot hordtak teniszruháikhoz is. Viszont annál többet lehetett látni őket a kaszinóban. Ott ültek lunch-től éjjel utánig a bakk- és rulettasztalok körül. D'Ajuda gróf figyelte őket. Ugy találta, hogy rendkívül egészséges és erőszakos emberek, akik imádják a pénzt. Nem mert közeledni hozzájuk. „Ha egy szót szól nekik a gyöngyről, orrba vágnának!” – fogalmazta meg világosan a helyzetet.

Hat héttel az összeomlás után volt egy kínos negyedórása D'Ajuda grófnak, amikor az öngyilkosság is eszébe jutott. Ez olyasmi volt, mint egy lelki kólika. De a görcs percek alatt megennyhült. Bő reggelije előtt üldögélve terveket csinált a jövőre. Tudta, hogyha nem akar hivatásos bűnöző lenni, nem sok dolog közt választhat: parkett-táncos, tenisztréner vagy krupié! Ez az egész! Szeretett ülni, pénzzel babrálni, tenyere bizsergett a rateau után. A krupiemesterség mellett döntött. És mivel jó modora volt, úri neve volt és sok nyelvet tudott, a pálya is kinyílt előtte. Így került Ausztriába, amelyet hamarosan megszeretett üde, havasi frissessége és jámbor kedélyessége miatt.

Amikor én találkoztam vele, már szemmel láthatólag nagy pozíciója volt a kaszinóban. Alapjában véve nem is krupié volt már, hanem ellenőr, és csak azért ült le néha személyesen dolgozni, mert kedvence volt az asszonyoknak. A játék fölpezsdült, nekivadult, ha ő forgatta a kereket. Csupa nő ült az asztalánál kifestve, lenyírva, lefogyasztva. Szemöldöktelen arcukon a sivár kéjvágynak és a pénz körül való izgalomnak kifejezésével. D'Ajuda gróf úgy ült magas trónján a kerék mögött, akár a fejedelem. Érezte, hogy szeretik. Mosolyát úgy osztogatta, mint a kitüntetések. Határozottan boldog volt, önérzetes, megelégedett. „Kifeküdte” szerencsésen a neki való helyet.

Nagy Lajos: Az ötpengős leány

Hunyady Sándor novellái

Tizennégy novella van ebben a könyvben. Legkülönb köztük a *Bakaruhában* című. Kitűnő novella – ez minden, amit a kötet e darabjáról mondani tudok. Legföljebb még azt, hogy mesterségileg teljesen kielégített, a maga egészében zavartalanul gyönyörködtetett és – talán néhány különleges tulajdonságával – meghatott. Erényeinek minden feszegetése helyett: ott a novella maga. Boncoló, méltató mondatok alatta maradnának a műnek, mellyel kapcsolatban stílusról, kompozícióról, a régiek által „meseszövének” mondott valamiről, emberábrázolásról, megfigyelőképességről, a környezetrajz pontosságáról s bármi efféléről beszélni már nem is tanáros, hanem iskolás cselekedet lenne.

Magánhasználatra persze szeretek tanáros kis csínyeket elkövetni: osztályzatokkal láttam el a kötet mind a tizennégy darabját. És rangsorba állítottam őket. Ebből a játékból talán annyi kiderülhet: következik másodikként a *János bácsi*. Ennek a szintén kitűnő műnek olvasásakor ceruzát kezemben tartó, széljegyzeteket gyártó mesterségbeli kartársból egyszerű olvasóvá emelkedtem, nevettem s tetszésemnek hangos megjegyzéssel adtam kifejezést... Ehhez a *János bácsi*hoz modell kellett, s elmondható, hogy az író, amikor a János bácsit, már a bácsi eredetijét, a nagy emberóceánból kihalászta, minden megfigyelő és emberábrázoló képessége mellett is külön „szerencsés fogást” csinált.

Azután a *Havasi levegőn*. Ezzel a novellával kapcsolatban az író szemléletéről, illetve életbeli s írói attitűdjéről lehet beszélni. Hunyady Sándor vendég. Vendég a kárpáti szanatóriumban, ahol a *Havasi levegőn* története lejátszódik. Vendég egy úri családnál, ahol a *Bakaruhában* cselekménye tragikumban fejeződik be. Vendég főúri családoknál, ahol anekdotákat hall – *A háromorrú Bethlen gróf útitársa* –, amelyekről vázlatokat vesz fel – *Sallangos négyes* –, amelyeknek életét a kívülálló feszült érdeklődéséből fakadó pontos megfigyelések alapján írja le – *Marosvölgyi kastély*. Vendég a nagyvárosi szállóban, ahol az ötpengős leány fölkeresi, és ismét a szanatóriumban, ahol *Az erény útjainak* hölgye éjszakai látogatást tesz nála. Hogy vendég, ez nem véletlen, ez egyénisége, s ez a minősége határozza meg egész szemléletét. Hunyady vendég mindenütt, ebben az egész világban, semmiféle osztályhoz, kategóriához nem tartozó, barátkozó magányos, bókra, udvariasságra hajlamos, némi körültekintő kompromisszumtevésre képes – de a lelke mélyén igazságos. Leginkább urakat ábrázol és szolgáltató személyeket, cselédeket. Szándékoltság nélkül foglalkoztatja, izgatja az emberek közti parancsolási-engedelmeskedési viszony. Szívének szerettei a cselédleányok. Kis Ferencet – a Don Juant –, B. grófnét és Sándor grófot, R. urat – az útitársat –, Gelbet és Dr. Friedet, valamennyit tárgyilagosan írja le, a cselédleányt meghatódással. Vendég, de barátja pincérnek, hordárnak, rikkancsnak, inasnak, pikkológyereknek, már úgy, hogy barátsággal érez irántuk, s mintha úri, vendégi mivoltában, titkos és sűrű bocsánatkérések közt, autoszuggesztív gyakorlatokkal tartaná magát.

Némely darabja a kötetnek kisebb igényű rajz (*Az ötpengős leány*); némelyik újságkarcolat (*Az erény útjai*); egy-kettő csupán részlete lehetne valamely önéletrajznak (*Katasztrófa*, *A fog*). A legjobb két-három novella határozza meg az író, s ezek mintegy védelmük alá veszik a gyengébbeket. Így csak

mellékesen említtem, hogy ha a kákán csomót keresnék, néhány kákán jó néhány csomót találhatnék. Csak mutatóul: *A fog* története júniusban folyik, mégis a nagymama paradicsom-befőzéssel van elfoglalva. Vagy: a *Bakaruhában* hangjához nem méltó az a „közfelfogásnak” tett engedmény, hogy az író mentegetőzik, mert nem vett részt a háborúban. („Minél vénebb leszek, annál jobban szégyellem, hogy elszélhámoskodtam a magam szenvedésadóját akkor, amikor mindenki szenvedett.”)

Nyugat, 1935/12

Schöpflin Aladár: A diadalmas katona

Hunyady Sándor elbeszélései – Erdélyi Szépművészeti Társaság

Ha pszichoanalitikus volnék, kitűnő bizonyítási anyagot találnék ebben a könyvben mindannak igazolására, amit az apa-komplexumról szoktak mondani. Hunyady Sándor novelláiban folyton ott érezni Bródy Sándort, akár a novella műfaji elgondolását és szerkesztési módját, akár a témák kiválogatását, akár az írónak témáihoz és alakjaihoz való viszonyát nézem. Mintha egy kevesebb geniális szertelenségű, kevésbé egyenetlen, megállapodottabb Bródy Sándort látnánk magunk előtt, olyat, aki jobban tud önmagával gazdálkodni, de kevesebb is a pazarolni valója, nem vesz olyan nagy lélekzetet a nekiinduláskor, de nem is fullad ki a megérkezés előtt. Ezt már a *Feketeszárú cseresznyében* is éreztük, de a novelláskönyvben akár filológiai módszerekkel is megállapítható. Érdekes példája ez az irodalmi örökösödésnek.

Hunyady Sándor novellái mind a novella formájának Bródy Sándor korabeli elképzelése szerint vannak elgondolva és megírva. A modern, új novella egyetlen lélektani, társadalmi vagy életfilozófiai helyzetet állít be, és ezt juttatja megoldásra, csak témája van, nem meséje. Hunyady Sándor kerek, fordulatokból fölépített mesét szerkeszt, a lélektani elemek a fordulatokban vannak elrejtve, s a fősúly épp ezért nem a szereplők megnyilatkozásán, hanem az elbeszélő személyén s az elbeszélés módján van. Szerkezetileg az egyes alkotóelemek valőrük szerinti elhelyezése az író igyekezete úgy, hogy azok a végén valami csattanóban éleződjenek ki. Így mindegyik novella szűk keretbe összeszorított regénynek tűnik fel, csak éppen a részletezés hiányzik, s a háttér csak jelezve van, nincs kidolgozva. A novella itt egészen epikai műfaj, míg az új novella a maga egy helyzetre alapított szerkezetével erősen elhajlik a dráma felé. Meg kell mindjárt mondani, hogy Hunyady Sándor ösztönösen érti ezt a formát, a fordulatokon majdnem mindig biztonsággal kanyarodik el, mindig a lélektani valószínűség szerint fűzi a történéseket, ura marad az elbeszélésnek, és ritkán mond többet vagy kevesebbet, mint amennyi okvetlenül szükséges. Eszközei nem mindig a legfinomabb precíziós eszközök, de mindig disztinkváltan használja őket. Nem lehet rajtakapni semmin, ami csak a hatásra volna csinálva. Író-vér van benne.

Ez annál inkább elismerést érdemel, mert a témái nagyon csábítanak a hatásos banalitásra. Az úgynevezett mondaine témák körében szeret mozogni, alakjainak nagy része gazdag vagy sok pénzt költő gavallér, az ilyenek környékén röpködő kokott, szívesen vezeti őket bárókba és egyéb mulatóhelyekre. De ezeknek az elcsépelet motívumoknak felette tud maradni a módban, ahogy a történéseket elmondja, mindig érezni, hogy felülről, egy világfias erkölcs és intellektus színvonaláról nézi őket. A Budapestre vezényelt ostoba kis olasz tiszt elpusztul a háború utáni évek mérgezett atmoszférájában. A rablott pénzen üzletemberré vált amerikai bandita szembekerül a milliárdos nagy fezőrrel, akiről e találkozáson kiderül, hogy ő a nagyobb bandita. Az epikureus gróf, aki rájött, hogy késői intenzív vonzalma a kis táncosnő iránt hamar el fogja fogyasztani féltve őrzött maradék életerejét, s ezért szakít a leánnyal, akiben heves szerelmet ébresztett. Az ilyenek veszedelmes témák, de

veszedelmeiket az író el tudja kerülni. Nem süllyed el bennük. Sohase mondja ki, de az elbeszélés módjában mindig éreztetni tudja, hogy van véleménye a dolgokról. Novelláinak értékét nem az anyaguk adja, amely nem első minőségű, hanem az, hogy mindig tudatunkban tudja tartani, hogy az író külön és gazdagabb az anyagánál. Anyag és író ilyen viszonyából származik a humor. Hunyady Sándor legtöbb novellája mögött, néha messzebb, néha közelebb, van valami illata a humornak. A lábatlan Don Juan történetében ez a humor teljesen előtérbe jut, a novella tulajdonképpen témájává válik. Ez a novella a legjobb minőségű humoros írás.

Nyugat, 1931/5

Ballai László: Hunyady Sándor

A hetven esztendővel ezelőtt elhunyt Hunyady Sándor a magyar irodalom egyik legjelentősebb elbeszélője. De ha belépünk egy könyvesboltba, szerencsésnek mondhatjuk magunkat, ha csak egyetlen kötetét is megvásárolhatjuk. Oly sok arra érdemtelen szerzővel ellentétben ő nincs benne az „irodalmi kánonban”. És művei még csak nem is divatosak, noha írásai két felejthetetlen magyar film megalkotását is inspirálták, a *Bakaruhában*ét és az *Egy erkölcsös éjszakáét*.

Miért kínálóznak a Hunyady-novellák filmforgatókönyvnek? Mert a figurái egytől egyig úgy sodródnak a történések láncolatában, mintha csak beleestek volna egy gyors hegyi patakba. És miközben igyekeznek kikecmeregni a sodrásból, kimutatják igazi énjüket, menekülési ösztönükkel mindenkit és mindent elrúgnak maguktól, ami nem lehet a segítségükre. Mint az árban sodródó a lába alól kipörgő köveket...

Hunyady magányos alkat volt, nem kötődött irányzatokhoz, sem pedig irodalmi körökhöz. Igazi nagyságát nem ismerték fel a kortársai, akik vagy a Bródy-epigonistát, vagy a stílushibákat halmozó kedves amatőrt látták benne. Pedig Bródy Sándor néhol egyenesen zavaró nyelvújítási kísérleteivel szemben (mint pl. „pof csattant”) Hunyady teljesen zökkenőmentesen építi bele írásaiba a korabeli társalgási kifejezéseket. Apjához leginkább mérhetetlen szeretete és tisztelete kapcsolja, ami ugyanakkor nem gátolja abban, hogy a *Családi album*ban a legfesztelenebbül ábrázolja őt. Ugyanebben a – legjobb regénnyel felérő – memoárban kiviláglik mérhetetlen írói szerénysége is, saját magát sokkal jelentéktelenebbnek tartotta Bródy Sándornál.

Nagy Lajos így zárja az elbeszéléseiről szóló kritikáját: „...a *Bakaruhában* hangjához nem méltó az a »közfelfogásnak« tett engedmény, hogy az író mentegetőzik, mert nem vett részt a háborúban. (»Minél vénebb leszek, annál jobban szégyellem, hogy elszélhámoskodtam a magam szenvedésadókat akkor, amikor mindenki szenvedett.«)” Nagy Lajos nem érti meg azt, hogy itt nem holmi ügyetlen írói fogásról van szó. Nem is értheti meg. Hunyady írói magatartásának a lényege literátus körökben valóban dilettantizmusnak tűnik. Akárcsak az életben. Mert az az őszinteség.

Nagy Lajos azzal az esztétikai szigorral ítéli meg Hunyady stílusát, amelyet Kosztolányi a novellára alkalmaz, vagyis hogy a jó novella összeomlik, ha kihúznak belőle egy mondatot. Nos, én egyetlen olyan novellát nem olvastam – Kosztolányitól sem –, amelyre ez a tétel per definitionem igaz lenne. Ugyanakkor sokszor maguk az írók is bizonytalanok annak az esztétikai különbségnek a megítélésében, amely a tágabb kategória, az elbeszélés és az azon belül önálló műfajjá kristályosodott novella között fennáll. Nagy Lajos ugyanis Hunyadyt mint novellistát kritizálja, holott Hunyady elbeszélő, és még a novella terjedelmű (4-5 oldal meg nem haladó) írásaiban is az marad.

Az elbeszélő megengedheti magának – amit a novellista nem –, hogy hosszasan elidőzzön egy-egy a tárgyhoz szorosabban nem kapcsolódó, de az elbeszélés értelmezése szempontjából lényeges mozzanatonál. A novella és az elbeszélés közti eltérés legjobban a szonett és a ballada közti különbséggel példázható. A novella a drámai csomópontot, az elbeszélés pedig a drámai folyamatot ábrázolja. Ennek a

drámai folyamatnak pedig Hunyady Sándornál az alapja az önfeltáró őszinteség. Ő nem a „közfelfogásnak” tesz engedményeket, hanem önmaga felett mond ítéletet, amikor azért kárhoztatja magát, mert nem vett részt az I. világháborúban, ugyanakkor ezzel a mondatával kitűnőbben jellemzi írása hőseit, mintha kétoldalas jellemzést közölné róla.

Hunyady őszintesége – amely minden elbeszélésének sodorvonala, egyszersmind műveinek elavulhatatlanná avatója – olyan erővel készíti önvizsgálatra az olvasót, mint Shakespeare, Maupassant vagy Krúdy. A *Bakaruhában* elolvasása után nem lehet rögtön továbbfalni a következő írásokat. Meg kell állni a katarzis miatt és azért is, hogy az ember végiggondolhassa az elbeszélés minden mozzanatát, valamint a saját életének húsz-harminc évvel ezelőtti részleteit is, hogy vajon tényleg mindenben őszinte volt-e azzal a kislánnyal, aki nagyon szerette, de akivel mégis szakított, talán csak unalomból.

„A sietéstől lihegve állottam eléje – olvashatjuk a *Bakaruhában* utolsó soraiban. – Ő is megállt. Panasz nélkül, szelíden, melegen nézett rám, mint amikor búcsúzik valaki

– Vilma, szívem... – kezdtem dadogni, és a szabad bal keze után nyúltam.

Visszahúzta a kezét.

– Engedjen engem a fiatalúr! – mondta csöndesen, de olyan leírhatatlan energiával, hogy félre kellett előle lépnem. Egy kicsit még megnézett, aztán félrefordította a fejét, úgy ment ki a sötét utcára zöld ládájával a kezében. Sohasem láthattam többet.”

Babits Mihály: Hiszekegy

Nem hiszek én egy istenben, mert bárhova nézek,
istent látok, ezért, s nem szomorú a világ.
Egyike gyilkos, a másika áldott, másika részeg,
egyike zengő ég, másika néma virág.
Mind hatalom, de nem egyenlők az erőre: ha egy int
gyakran a másik fut: gyakran a másika fél.
Egyike fényes, a másika vak: hogy lenne ez egy mind?
Semmi az ami csak egy: semmi sem egy, ami él.
Nem hiszem én az egy istent: hiszem az ezer istent:
azt aki adja a fényt; azt aki adja a dalt:
azt kivel a kin is édes, azt kivel a mocsok is szent;
Kronost az öreget s Bacchost a fiatal;
az arany Aphroditét s minden derűs égi mosolygót;
holdnak szűz erejét, Artemisz enyhe nyilát;
Zeuszt a komor dörgőt s Próteuszt a tengeri bolygót
és a nyilas napot is, mely a világra kilát.
Gabnaadó bus anyát s lányát, a vidám hazajárót;
erdei lányokat is s a fura furtfülü Pánt;
látom amint a Moira köröttem fonja a hálót
s olykor az Eümenidák vércsepegős szeme bánt.
Élnek az istenek és még érzi hatalmukat egyre
bárha nem is hisz már bennük a léha világ:
egy isten se szorult a hitre s az emberi kegyre
egyike zengő ég, másika néma virág.

Babits Mihály: Free trade

Komoly édes dombok muzsikája! Szerte hang, szín, zamat, illat, simogatás verte muzsika! Őt érzék ezer muzsikája!
Komoly édes dombok muzsikája! Fáj a lélek, ha felétek remegve, a lármás emberi hálókba veri szegény szárnyát, melyekbe befonva frivol ádáz jajjal komoly édes dombok muzsikája, nem hull!
Óh jaj, Magyarország! – Titeket is össze vagdalna az Ember, határba kötözne, ha lehetne – de ti, komoly édes dombok muzsikája, örök derűben borongtok ködötök alatt, mely testvére a fénynek: Ki vetne határt a sugárnak, a szélnek? illatnak és színnek? neked, komoly édes dombok muzsikája, te szerte beszédes?!
Ki szól a viharnak!: „Itt a vonal: állj meg!”
Ilyeneknek nincs ő, se sorompó. Amen.
Nevet a föld rajtad, bús vámok igája!
Zenélj, komoly édes dombok muzsikája!

Babits Mihály: Csonka Magyarország

Bár lenne a hangom tiszta és éles, mint intő csengőké!
A tiétek zavaros, mint mocsarak habja! ti leborultatok az Ércbálvány előtt! döntsön az erőszak!
s döntött az Erőszak...
mi jogotok beszélni többé?
Nekem van rá jogom!
ti elhánytatok a Kiáltást: mint bolond a fegyverét! nem kiálthattok már:
én elkiálthatom:
Óh Igazság, te egyetlen kiáltás! egyetlen fegyver! Jerikó trombitája! szólj!
falak, omoljatok hangjaitól!
gerincek, borzadjatok! Európában! és Amerikában!
mert borzasztó az Igazság a gerincekben!
mit érnek a ma-épített falak körülöttem?
ott borzad az Igazság a kövekben! ott ég a hegyekben
árad a vizekben! Óh tiszta, éles trombita, zengj!
ne hallgass sohase!
egy napig se! egy óráig se! egy pillanatig se! mint ahogy
nem hallgat a fájás az idegben, míg megvan a betegség...
nem hallgat a vonzás a kőben, hogy természetes irányában essék...
nem hallgat a madár, míg fészkebe nem tér...
nem hallgat a folyó, míg tengerbe nem ér...
nem hallgat a szél,
míg él...

Nekem van rá jogom!
Én elkiálthatom:
I g a z s á g !

Ti eldobtátok ezt a szót, mint bolond a fegyverét,
szegény testvéreim! s csak gyenge izmotok maradt,
csak pusztá kezetek, meztelen
mely bilincsekbe verve, ha üt, csak önmagát ütheti esztelen
sem lázadni nem tud, sem meghajolni az Ércbálvány előtt igazán –
de hát az Ércbálvány hazája lettél-e, hazám?
Van-e reményed abban?
a sötét utakban?
Nem! – Csak a napban!
mely éget a kövön és ragyog a patakban.
Ti azt mondtátok: Döntsön az erőszak!
s hangotok zavart most, mint mocsarak habja.
De én azt mondom: dönt majd az erős Nap!
Kitárom tiszta szavamat a Napra.

*

Ti eldobtátok a trombitát
de a trombita zeng tovább,
zeng, nem a ti kezetekben,
hanem a vízben, a hegyekben,
Erdélyben, felvidéken,
az égen,
s bennem!

Én sohse mondtam: „Dönt majd az erőszak!” – most mondhatom: „Nem! Nem!”

Dsida Jenő: Harum dierum carmina

Kis cigaretta fátyla,
fátylas selyemkődü füstje,
selymes füstök ezüstje,
borítsd be ma bús szememet!
dunna pihéje, puhája,
párnák fellegszerü fodra,
paplanom csipkebodra,
födözd be borús fületem!
kedvesem! – csipogó,
csacsogó kicsi fecske,
bíbor cseresznye-szemecske,
szeresd szomorú szívemet!

Bénán lehanyatlik a kéz,
széttapogat tehetetlen:
élni ma itt lehetetlen,
meg kell halni ma itt,

halni e földi avarban,
hol léptekkel, kopogókkal,
lekopott rongy-lobogókkal
kullog az emberi hit,
a virrasztó nyomorúság
piros parázs-szeme nyitva
s vörös varázs-zene szítja
lángra tüzes tanait.

Hallod, amint a sovány
egerek foga rajjal,
patkányok raja zajjal
rágja a régi falat,
kedvesed koldul az utcán,
zokogva nyújtja ki karját,
hidakon kússza a karfát
s hörög a mély viz alatt,
a csillagok is lerohadtak,
futnál, de messzire nem jutsz,
adnál, de adni nem tudsz
s küzdeni nincs akarat.

Fekete éjszaka fátyla,
házromok fekete füstje,
tömjénfüstök ezüstje,
borítsd be borult szememet!
dunna halotti puhája,
szemfedőm csipkebodra,
Styx suhogó habi-fodra,
tömd be siket fületem!
Halál! – amiként keserű kis
kukacot elnyel a fecske,
vagy véd a cseresznye-szemecske,
rejtsd el az én szívemet!

1931

Weöres Sándor: Valse triste

Hűvös és öreg az este.
Remeg a venyige teste.
Elhull a szüreti ének.
Kuckóba bújnak a vének.
Ködben a templom dombja,
villog a torony gombja,
gyors záporok sötétén
szaladnak át a réten.
Elhull a nyári ének,
elbújnak már a vének,
hűvös az árny, az este,

csörög a cserje teste.
Az ember szíve kivásik.
Egyik nyár, akár a másik.
Mindegy, hogy rég volt vagy nem-rég.
Lyukas és fagyos az emlék.
A fákon piros láz van.
Lányok sírnak a házban.
Hol a szádról a festék?
kékre csípi az esték.
Mindegy, hogy rég vagy nem-rég,
nem marad semmi emlék,
az ember szíve vásik,
egyik nyár, mint a másik.
Megcsörren a cserje kontya.
Kolompol az ősz kolompja.
A dér a kökényt megeste.
Húvös és öreg az este.

Húrok

Ballai László: A Hunyadi László bemutatója

Erkel Ferenc *Hunyadi László* című operájának 2012. szeptember 29-i bemutató előadása teljesen mértékben megfelelt korunk követelményeinek, amennyiben a közönség nem azt látta, amit hallott. Ugyanis meghallgatható egy, a zenei megvalósítás szempontjából kiváló előadást – amely megfelelt operaházi hagyományainknak –, és láthatott egy olyan színpadra állítást, amely még az úgynevezett rendezői színháznak is szégyenére vált volna, mert semmi köze nem volt a darabhoz.

A „rendezői színháznak” az a jellemzője, hogy a szerző által a műben ábrázoltakon túl további, pusztán a rendező fejében megfogalmazódott ötletek is bemutatásra kerülnek. Ehhez az irányzathoz jeles interpretációk is fűződnek, amelyek elősegítették, hogy a néző jobban megérthesse a régebben keletkezett darabokat. Ámde mindenekelőtt szükség van egy, a darabhoz kötődő koncepcióra, amely természetesen nem helyettesíthető a jelenlegi magyar kormány hivatalos ideológiájának bemutatásával. És nem csupán azért nem, mert a magyar politikai vezetőréteg nem rendelkezik minőségileg megragadható vagy akár egységesnek mondható eszmerendszerrel, hanem mert az a szándék, hogy a kultúra pusztán a pártérdekek kiszolgálója legyen, egyszerűen gyalázatos, és eleve kudarcra ítélt, még akkor is, ha a megjelent tiszteletjegyes, sznob, illetve külföldi közönség lelkes ovációval díjazta az előadást.

A néző mindenekelőtt arra figyelhetett fel, hogy Cillei Ulrik khakiszínű egyenruháján a Kádár-kori rendvédelmi szervek törzstiszti rangjelzésére emlékeztető váll-lap volt. Ezzel nyilvánvalóan a magyar miniszterelnök 2012. március 15-i beszédében elmondottakra kívánt reflektálni a rendező. Abban ugyanis Orbán a következőkre ragadtatta magát: „Nincs szükségünk számárvezetőre, és nem kérünk az idegenek kezünket irányítani akaró kéretlen segítségéből sem [...] Ismerve a kéretlen elvtársi segítség természetrajzát, azt felismerjük akkor is, ha nem váll-lapos egyenruhába, hanem jól szabott öltönybe bújjik.”

A következő meglepetést az jelentette, hogy V. László Ferenc Józsefnek maszkírozva, barkóval, bajusszal, fehér mundérban és piros nadrágban lépett színre. Majd később a testőrsége is felsorakozott mögötte – vörös kabátban. Az 1848-49-es időszakban a vörös köztudomásúlag az angol hadsereg zubbonyának, illetőleg a garibaldisták ingének színe volt, az osztrákok fehér vagy barna egyenruhát

viseltek, az oroszok – ha netán rájuk akart volna célozni a rendező – pedig feketét, zöldet, a cári testőrség pedig fehéret. Vagy esetleg a Cillei váll-lapját kiöltő logika alapján a szovjet vörös hadseregre történt a rendezői utalás? Nos, azt a khaki színű zubbony ujján viselt vörös karszalaggal lehetett volna egyértelművé tenni.

Mármost, ami a kamasz Ferenc Józsefet illeti, a tekintélyt parancsoló császárszakállról még csak ábrázolhatott, midőn állati kegyetlenséggel eltiporta a magyar forradalmat és szabadságot. Ráadásul ő, a legkorlátoltabb Habsburg a legkevésbé sem említhető egy lapon a rendkívül intelligens V. Lászlóval, aki, ha megéri, lehet, hogy egyik legnagyobb királyunk lett volna. Azért sem vonható párhuzam a két figura közt, mert Ferenc József a magyar alkotmány értelmében trónbitorló volt, V. László pedig törvényesen megválasztott király. Ferenc József felfüggesztette azt az alkotmányt, amelyet V. László tiszteletben tartott. Ferenc József idegen szuronyok segítségével a magyar nemzet akaratával szembeszállva foglalta el az országot, V. László ellenben a két rivális magyar politikai párt egyikének a teljeskörű támogatását élvezte, és uralkodói jogait az ellenlábás liga sem kérdőjelezte meg. Ferenc József lelkén száznegyven vértanú kivégeztetésének, több százak bebörtönzésének, több ezrek vád alá helyezésének és több tízezrek kényszersorozásának vétke szárad – V. László egyetlen ember halálért kárhoztatható. Míg Ferenc Józsefet a történelmi tények alapján egyértelműen csak kegyetlen hóhéreként lehet megítélni, Cillei halálának körülményei máig nem tisztázottak, az viszont bizonyos, hogy Hunyadi hívei gyilkolták meg őt, majd foglyul ejtették a királyt is, amit pedig – az akkori jog alapján – elég nehezen lehetett másképp értelmezni, mint felségárulásként.

A Hunyadi László cselekményének viszonya a magyar történelemhez tehát önmagában is sokkal problematikusabb annál, hogysem megértését más korokból vett utalásokkal inkább elő lehetne segíteni, mint összezagyválni. Ráadásul az opera ideológiai célzatú felhasználása visszaüthet, mert miközben Hunyadi László kivégzése felett joggal háborog az egész magyarság, önkéntelenül adódik a kérdés, hogy ma ki a nemzetet megrontó cselszövő. És ez azokban a szerencsés hallgatókban is felmerülhet, akik a Bartók rádió – képzavarok nélkül – élvezhették végig az előadást.

Népdal az aradi tizenhármakról

Jaj, de búsan süt az őszi nap sugára,
Az Aradi várnak tömlöcablakára,
Szánja azt a tizenhárom magyar vitézt,
Ki a tömlöc fenekén ott halálra kész.

Elítélték sorban mind a tizenhármat,
Szótték-fontak a nyakukba ezer vádat,
Elnevezték fenségsértő pártütőknek,
Hogy a magyar szabadságért harcra keltek.

Aradi vár, Aradi vár, halál völgye,
Híres-nemes magyar hősök temetője.
Viruljanak környékeden sírvirágok,
S felejthetetlen legyen hát az Ő halálok.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Fillér u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu

Webmester: webmaster@marcius15.hu

www.marciustizenotodike.hu - © 2010-2012 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!